

2026-02

þý ‘ À ì Ä ¿ ½ ± ½ Ä^{1 0} ¿ ¼ ¿ Å ½¹ Ã ¼ ì Ã Ä
 þý « Á μ ± »¹ Ã ¼ ì » : ¿ μ » » · ½^{1 0} ì Â Ä í Ä
 þý Ã Ä Á ¿ Æ ® À Á ¿ Â Ä · ½ › ± Ê⁰ ® ” · ¼
 þý Ä · Â š⁻ ½ ± Â (1 9 7 1 - 1 9 7 2) .

þý ± í » ¿ Â , ” · ¼ ® Ä Á¹ ¿ Â

þý œ μ Ä ± Ä Ä Å Ç^{1 ± 0} ì Á ì³ Á ± ¼ ¼ ± ™ Ä Ä ¿ Á⁻ ± Â , £ Ç ¿ » ® š ¿^{1 ½} É ½^{1 0} î ½ • Á¹ Ä Ä · ¼ î ½ , μ μ
 þý ‘ ½ , Á É À¹ Ä Ä^{1 0} î ½ £ À ¿ Á¹ î ½ , ± ½ μ À¹ Ä Ä ® ¼¹ ¿ • μ ¬ À ¿ »¹ Â ¬ Æ ¿

<http://hdl.handle.net/11728/13326>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

**Από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό»: ο
ελληνικός τύπος και η στροφή προς την Λαϊκή
Δημοκρατία της Κίνας (1971-1972).**

Όνοματεπώνυμο: Δημήτριος Παύλος

Επιβλέπων καθηγητής: Λυκούργος Κουρκουβέλας

Φεβρουάριος 2026

Σχολή: Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία

**Από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό»: ο
ελληνικός τύπος και η στροφή προς την Λαϊκή
Δημοκρατία της Κίνας (1971-1972).**

**Διπλωματική εργασία η οποία υποβλήθηκε προς απόκτηση
μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών στη Νεότερη και Σύγχρονη
Ιστορία στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις της Πάφου.**

Όνοματεπώνυμο: Παύλος Δημήτριος

Εξεταστική Επιτροπή: Κουρκουβέλας Λυκούργος

Παπαζαχαρία Αικατερίνη

Κουμάς

Εμμανουήλ

Μήνας, Έτος: Φεβρουάριος 2026

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Δημήτριος Παύλος, 2026.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της Διπλωματικής Εργασίας από το Πανεπιστήμιο Νεάπολις δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Πανεπιστημίου.

Σελίδα Εγκυρότητας

Όνοματεπώνυμο Φοιτητή: Παύλος Δημήτριος

Τίτλος Διπλωματικής Εργασίας: Από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό»: ο ελληνικός τύπος και η στροφή προς την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας (1971-1972).

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία εκπονήθηκε στο πλαίσιο των σπουδών για την απόκτηση εξ αποστάσεως μεταπτυχιακού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Νεάπολις και εγκρίθηκε στις 17/02/2026 από τα μέλη της Εξεταστικής Επιτροπής.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Ο Παύλος Δημήτριος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα εργασία με τίτλο «: Από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό»: ο ελληνικός τύπος και η στροφή προς την Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας (1971-1972)», αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει, έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο Δηλών

Παύλος Δημήτριος

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	3
1.Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας στον Ψυχρό Πόλεμο (1949–1971).....	5
1.1 Η ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και η θέση της στο διεθνές σύστημα.	
1.2 Η Κίνα εκτός ΟΗΕ και το ζήτημα της διεθνούς αναγνώρισης.	
1.3 Σινοσοβιετική ρήξη και αναδιαμόρφωση του κομμουνιστικού κόσμου.	
1.4 Η Κίνα ως παράγοντας του παγκόσμιου Ψυχρού Πολέμου.	
2.Η σινοαμερικανική προσέγγιση και η αναδιάταξη του Ψυχρού Πολέμου (1971–1972).....	12
2.1 Η μεταβολή της αμερικανικής στρατηγικής απέναντι στην Κίνα.	
2.2 Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ (1971).	
2.3 Η διπλωματία Νίξον–Κίσινγκερ και η επίσκεψη στο Πεκίνο.	
2.4 Διεθνείς αντιδράσεις και συνέπειες για το διπολικό σύστημα.	
3.Η Ελλάδα της δικτατορίας και η αποκατάσταση των σχέσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.....	20
3.1 Η εξωτερική πολιτική της δικτατορίας (1967–1974).	
3.2 Ο αντικομμουνισμός ως ιδεολογικό θεμέλιο του καθεστώτος.	
3.3 Η εξάρτηση από τις Ηνωμένες Πολιτείες και η προσαρμογή στη νέα διεθνή συγκυρία.	
3.4 Η αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας από την Ελλάδα (1972).	
4.Ο ελληνικός Τύπος απέναντι στη σινοαμερικανική προσέγγιση (1971–1972)..	27
4.1 Η παρουσίαση της σινοαμερικανικής προσέγγισης στον ελληνικό Τύπο.	
4.2 Η είσοδος της Κίνας στον ΟΗΕ μέσα από τις ελληνικές εφημερίδες.	
4.3 Ο λόγος περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας».	
4.4 Συγκριτική προσέγγιση φιλοκαθεστωτικού και αστικού Τύπου.	
5. Η Ελλάδα, η Κίνα και ο Τύπος το 1972.....	38
5.1 Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων (1972).	
5.2 Οι αντιδράσεις και η πρόσληψη της ελληνοκινεζικής προσέγγισης στον ελληνικό	

Τύπο.

5.3 Η ελληνοκινεζική προσέγγιση ως στοιχείο διεθνούς νομιμοποίησης της δικτατορίας.

5.4 Όρια, αντιφάσεις και σιωπές στον ελληνικό Τύπο.

6.Συμπεράσματα.....49

7.Βιβλιογραφία.....53

Εισαγωγή

Η προσέγγιση μεταξύ των Ηνωμένων Πολιτειών και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στις αρχές της δεκαετίας του 1970, αποτελεί μία από τις σημαντικότερες τομές στην ιστορία του Ψυχρού Πολέμου. Η σινοαμερικανική προσέγγιση, η οποία κορυφώθηκε με την επίσκεψη του Προέδρου Ρίτσαρντ Νίξον στο Πεκίνο τον Φεβρουάριο του 1972, σηματοδότησε τη σταδιακή μετάβαση από τον αυστηρό διπολισμό της μεταπολεμικής περιόδου σε ένα πιο σύνθετο και ευέλικτο διεθνές σύστημα, όπου ο ρεαλισμός και οι στρατηγικοί υπολογισμοί υπερίσχυσαν των ιδεολογικών σταθερών¹.

Η εξέλιξη αυτή δεν περιορίστηκε στο επίπεδο των υπερδυνάμεων, αλλά επηρέασε άμεσα και τα κράτη που ήταν ενταγμένα στο δυτικό στρατόπεδο και εξαρτιούνταν πολιτικά και στρατηγικά από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα της στρατιωτικής δικτατορίας (1967–1974) αποτελεί χαρακτηριστική περίπτωση. Το καθεστώς της 21ης Απριλίου είχε οικοδομήσει τη νομιμοποίησή του σε έναν έντονο αντικομμουνιστικό λόγο, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές επίπεδο, παρουσιάζοντας τον εαυτό του ως προπύργιο της «αντικομμουνιστικής σταθερότητας» στην Ανατολική Μεσόγειο.

---

¹ Odd Arne Westad, *The Cold War: A New History* (London: Penguin, 2017), 395–402.

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1972, σε άμεση συνάρτηση με τη σινοαμερικανική προσέγγιση, ανέδειξε μια εμφανή ιδεολογική αντίφαση. Ένα καθεστώς που αντλούσε την πολιτική του νομιμοποίηση από τον αντικομμουνισμό, καλούνταν πλέον να συνεργαστεί με ένα από τα σημαντικότερα κομμουνιστικά κράτη του διεθνούς συστήματος. Η κατανόηση αυτής της στροφής δεν μπορεί να περιοριστεί στην ανάλυση των διπλωματικών αποφάσεων ή των διεθνών συσχετισμών ισχύος, αλλά απαιτεί τη μελέτη των μηχανισμών μέσω των οποίων η νέα πολιτική γραμμή παρουσιάστηκε και νομιμοποιήθηκε στο εσωτερικό της χώρας².

Καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραμάτισε ο ελληνικός τύπος. Υπό συνθήκες λογοκρισίας και αυστηρού κρατικού ελέγχου, οι εφημερίδες της περιόδου δεν λειτουργούσαν απλώς ως μέσα πληροφόρησης, αλλά ως φορείς αναπαραγωγής και ερμηνείας του επιτρεπτού δημόσιου λόγου. Η παρουσίαση της σινοαμερικανικής προσέγγισης και της ελληνοκινεζικής αποκατάστασης σχέσεων, εντάχθηκε σε ένα ερμηνευτικό πλαίσιο που στόχευε στη φυσικότητα της στροφής αυτής και στην αποσιώπηση των ιδεολογικών της αντιφάσεων, μέσω της προβολής εννοιών όπως ο «ρεαλισμός», το «εθνικό συμφέρον» και η «διεθνής αναγκαιότητα»³.

Η παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζει τον τρόπο με τον οποίο ο ελληνικός τύπος των ετών 1971–1972 προσέγγισε και παρουσίασε τη σινοαμερικανική προσέγγιση και την αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας από την Ελλάδα. Ιδιαίτερη έμφαση δίδεται στη γλώσσα που χρησιμοποιήθηκε, στα ερμηνευτικά σχήματα που αναπτύχθηκαν, καθώς και στις σιωπές και τις αποσιωπήσεις που χαρακτήρισαν τον δημόσιο λόγο της περιόδου. Στόχος είναι να αναδειχθεί ο ρόλος του Τύπου ως μηχανισμού ιδεολογικής προσαρμογής της δικτατορίας σε μια κρίσιμη καμπή του Ψυχρού Πολέμου.

Μεθοδολογικά, η εργασία βασίζεται κατά κύριο λόγο σε πρωτογενές υλικό. Κεντρικό σώμα πηγών αποτελούν ελληνικές ημερήσιες εφημερίδες πανελλαδικής και περιφερειακής κυκλοφορίας, οι οποίες εξετάζονται συστηματικά και συγκριτικά. Το πρωτογενές αυτό υλικό πλαισιώνεται από επίσημα κρατικά ανακοινωθέντα και

---

² John Lewis Gaddis, *The Cold War* (London: Penguin, 2005), 214–220.

³ Chen Jian, *Mao's China and the Cold War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001), 273–285.

δηλώσεις της δικτατορικής ηγεσίας, ενώ η δευτερογενής βιβλιογραφία αξιοποιείται για τη διαμόρφωση του ιστορικού και ιστοριογραφικού πλαισίου της έρευνας.

Στόχος της εργασίας δεν είναι η συνολική αποτίμηση της εξωτερικής πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών ή της Κίνας, αλλά η ανάλυση του τρόπου με τον οποίο ο ελληνικός τύπος λειτούργησε ως ιστορικός δρών σε μια περίοδο διεθνούς αναδιάταξης. Μέσα από τη μελέτη του δημοσιογραφικού λόγου, η εργασία επιχειρεί να συμβάλει στην κατανόηση της σχέσης ανάμεσα στην εξωτερική πολιτική, την ιδεολογία και τη διαχείριση του δημόσιου λόγου σε συνθήκες αυταρχικού καθεστώτος.

1. Η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας στον Ψυχρό Πόλεμο (1949–1971)

1.1. Η ίδρυση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και η θέση της στο διεθνές σύστημα.

Η ανακήρυξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας την 1η Οκτωβρίου 1949, έπειτα από τη νίκη των κομμουνιστικών δυνάμεων στον κινεζικό εμφύλιο πόλεμο, αποτέλεσε γεγονός με βαθύτατες συνέπειες για τη διαμόρφωση του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος. Η επικράτηση του Κομμουνιστικού Κόμματος Κίνας υπό την ηγεσία του Μάο Τσετούνγκ σήμανε την ένταξη ενός από τα πολυπληθέστερα και γεωπολιτικά σημαντικότερα κράτη του κόσμου στο σοσιαλιστικό στρατόπεδο, σε μια περίοδο κατά την οποία ο Ψυχρός Πόλεμος βρισκόταν ακόμη στη φάση της διαμόρφωσής του⁴.

Από την πρώτη στιγμή της ίδρυσής της, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας βρέθηκε αντιμέτωπη με ένα εχθρικό διεθνές περιβάλλον. Οι δυτικές δυνάμεις, και ιδίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν το νέο καθεστώς, συνεχίζοντας να θεωρούν ως νόμιμη κυβέρνηση της Κίνας το εθνικιστικό καθεστώς του Τσιανγκ Κάι-σεκ, το οποίο είχε αποσυρθεί στην Ταιβάν. Η επιλογή αυτή εντάχθηκε στη γενικότερη στρατηγική ανάσχεσης του κομμουνισμού, που χαρακτήριζε την αμερικανική εξωτερική πολιτική κατά την πρώτη φάση του Ψυχρού Πολέμου⁵.

Η θέση της Κίνας στο διεθνές σύστημα της περιόδου 1949–1953 διαμορφώθηκε σε μεγάλο βαθμό από τη στενή της σύνδεση με τη Σοβιετική Ένωση. Η υπογραφή της Σινοσοβιετικής Συνθήκης Φιλίας, Συμμαχίας και Αμοιβαίας Βοήθειας το 1950

---

⁴ Chen Jian, σελ. 3–25.

⁵ John Lewis Gaddis, σελ. 27–35.

ενίσχυσε την αντίληψη στη Δύση ότι η Κίνα αποτελούσε οργανικό τμήμα ενός ενιαίου κομμουνιστικού μπλοκ, πλήρως ευθυγραμμισμένου με τη Μόσχα. Η συμμετοχή της Κίνας στον πόλεμο της Κορέας επιβεβαίωσε αυτή την εικόνα και εδραίωσε την αντίληψη περί «κινεζικής απειλής» στο αμερικανικό στρατηγικό λεξιλόγιο⁶.

Ωστόσο, ήδη από τη δεκαετία του 1950, η Κίνα δεν λειτούργησε απλώς ως δορυφόρος της Σοβιετικής Ένωσης. Η κινεζική ηγεσία επιδίωξε την οικοδόμηση ενός αυτόνομου ρόλου στο διεθνές κομμουνιστικό κίνημα, βασισμένου τόσο στις ιδιαιτερότητες της κινεζικής επανάστασης όσο και στη γεωπολιτική πραγματικότητα της Ανατολικής Ασίας. Η σταδιακή ανάδυση διαφορών με τη Μόσχα, που κορυφώθηκαν στη σινοσοβιετική ρήξη της δεκαετίας του 1960, ανέδειξε την Κίνα ως ανεξάρτητο δρώντα στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου και όχι ως απλό εκτελεστή σοβιετικών επιλογών⁷.

Κατά τη δεκαετία του 1960, η διεθνής θέση της Κίνας παρέμενε, ωστόσο, αμφίσημη. Παρά τη στρατηγική της αυτονομία, το Πεκίνο συνέχιζε να βρίσκεται εκτός των βασικών διεθνών οργανισμών, με σημαντικότερο τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, γεγονός που περιόριζε θεσμικά τη διεθνή του παρουσία. Ταυτόχρονα, η Κίνα προβαλλόταν τόσο στη Δύση όσο και στη Σοβιετική Ένωση ως απρόβλεπτος και εν δυνάμει αποσταθεροποιητικός παράγοντας, ιδιαίτερα κατά την περίοδο της Πολιτιστικής Επανάστασης.

Η εικόνα αυτή άρχισε να μεταβάλλεται στα τέλη της δεκαετίας του 1960, όταν η επιδείνωση των σχέσεων Κίνας–Σοβιετικής Ένωσης και η ανάγκη των Ηνωμένων Πολιτειών να αναπροσαρμόσουν τη στρατηγική τους στον Ψυχρό Πόλεμο δημιούργησαν τις προϋποθέσεις για μια σταδιακή επανατοποθέτηση της Κίνας στο διεθνές σύστημα. Η μετάβαση αυτή, η οποία θα οδηγήσει τελικά στη σινοαμερικανική προσέγγιση των αρχών της δεκαετίας του 1970, δεν μπορεί να γίνει κατανοητή χωρίς την εξέταση της αρχικής θέσης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας ως απομονωμένου αλλά στρατηγικά κρίσιμου δρώντα του Ψυχρού Πολέμου.

1.2 Η Κίνα εκτός ΟΗΕ και το ζήτημα της διεθνούς αναγνώρισης.

Από την ίδρυσή της το 1949 και για περισσότερες από δύο δεκαετίες, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας βρέθηκε εκτός του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, παρά το

---

⁶ Odd Arne Westad, *σελ.* 95–103.

⁷ Lorenz M. Lüthi, *The Sino-Soviet Split* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 45–70.

γεγονός ότι ασκούσε πλήρη και αδιαμφισβήτητο έλεγχο στο μεγαλύτερο μέρος της κινεζικής επικράτειας. Η έδρα της Κίνας στον ΟΗΕ συνέχισε να κατέχεται από την κυβέρνηση της Δημοκρατίας της Κίνας, εγκατεστημένη στην Ταϊβάν, γεγονός που συνιστούσε μια από τις πλέον χαρακτηριστικές αντιφάσεις του μεταπολεμικού διεθνούς συστήματος⁸.

Η επιλογή αυτή δεν υπήρξε αποτέλεσμα απλής θεσμικής αδράνειας, αλλά συνειδητή πολιτική απόφαση των δυτικών δυνάμεων, με πρωταγωνιστικό ρόλο των Ηνωμένων Πολιτειών. Στο πλαίσιο της στρατηγικής της ανάσχεσης, η Ουάσιγκτον αντιμετώπιζε τη μη αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας ως μέσο απομόνωσης και απονομιμοποίησης ενός κομμουνιστικού καθεστώτος, το οποίο θεωρούνταν στενά συνδεδεμένο με τη Σοβιετική Ένωση και, συνεπώς απειλή για την παγκόσμια ισορροπία ισχύος⁹.

Η διεθνής απομόνωση της Κίνας ενισχύθηκε περαιτέρω από τη συμμετοχή της στον πόλεμο της Κορέας, η οποία παγίωσε στη δυτική πολιτική και κοινή γνώμη την εικόνα ενός επιθετικού και ιδεολογικά άκαμπτου κράτους. Κατά τη δεκαετία του 1950, η πλειονότητα των κρατών-μελών του ΟΗΕ, ιδίως εκείνα που ανήκαν στο δυτικό στρατόπεδο, ακολούθησαν την αμερικανική γραμμή, αναγνωρίζοντας την κυβέρνηση της Ταϊβάν ως τη μόνη νόμιμη εκπρόσωπο της Κίνας¹⁰.

Ωστόσο, ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1950 και ιδίως κατά τη δεκαετία του 1960, το ζήτημα της κινεζικής εκπροσώπησης στον ΟΗΕ άρχισε να τίθεται εκ νέου. Η αποαποικιοποίηση και η είσοδος νέων κρατών από την Ασία και την Αφρική στον Οργανισμό μετατόπισαν σταδιακά τους συσχετισμούς στο εσωτερικό της Γενικής Συνέλευσης. Πολλά από τα νέα αυτά κράτη αντιμετώπιζαν τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ως αυθεντικό εκπρόσωπο του κινεζικού λαού και ως φυσικό σύμμαχο στον αγώνα κατά του ιμπεριαλισμού και της αποικιοκρατίας¹¹.

Παράλληλα, η επιδείνωση των σινοσοβιετικών σχέσεων κατά τη δεκαετία του 1960 επηρέασε καθοριστικά τη διεθνή θέση της Κίνας. Η ρήξη με τη Μόσχα υπονόμευσε την εικόνα ενός ενιαίου κομμουνιστικού μπλοκ και ενίσχυσε την αντίληψη ότι η Κίνα

---

⁸ Samuel S. Kim, *China and the World: Chinese Foreign Policy in the Post-Mao Era* (Boulder: Westview Press, 1984), 21–25.

⁹ John Lewis Gaddis, *σελ.* 53–60.

¹⁰ Odd Arne Westad, *σελ.* 104–110.

¹¹ Chen Jian, *σελ.* 221–235.

αποτελούσε έναν ανεξάρτητο, αν και απρόβλεπτο, δρώντα στο διεθνές σύστημα. Για ορισμένους δυτικούς κύκλους, η εξέλιξη αυτή άνοιγε τη δυνατότητα μιας πιο πραγματιστικής προσέγγισης του Πεκίνου, ιδίως ως αντιστάθμισμα στη σοβιετική ισχύ¹².

Παρά τις μεταβολές αυτές, οι Ηνωμένες Πολιτείες συνέχισαν έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960 να μπλοκάρουν κάθε προσπάθεια ένταξης της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στον ΟΗΕ, αξιοποιώντας διαδικαστικούς μηχανισμούς και επιμένοντας στον χαρακτηρισμό του ζητήματος ως «σημαντικού θέματος», το οποίο απαιτούσε αυξημένη πλειοψηφία. Η στάση αυτή αντανάκλασε όχι μόνο ιδεολογικές εμμονές, αλλά και τον φόβο ότι η αναγνώριση της Κίνας θα συνιστούσε έμμεση παραδοχή της αποτυχίας της πολιτικής ανάσχεσης στην Ασία¹³.

Η σταδιακή μεταβολή της αμερικανικής στρατηγικής στα τέλη της δεκαετίας του 1960, σε συνδυασμό με τις αλλαγές στους διεθνείς συσχετισμούς, κατέστησε τελικά μη βιώσιμη τη συνέχιση της απομόνωσης της Κίνας. Το ζήτημα της εκπροσώπησης στον ΟΗΕ μετατράπηκε από ιδεολογικό ταμπού σε πεδίο διαπραγμάτευσης και ρεαλιστικών υπολογισμών, ανοίγοντας τον δρόμο για την ένταξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στον Οργανισμό το 1971¹⁴. Η εξέλιξη αυτή θα αποτελέσει καθοριστικό σταθμό στη διαδικασία διεθνούς κανονικοποίησης της Κίνας και βασικό προοίμιο της σινοαμερικανικής προσέγγισης.

1.3 Η σινοσοβιετική ρήξη και η αναδιαμόρφωση του κομμουνιστικού κόσμου

Η σταδιακή επιδείνωση των σχέσεων μεταξύ της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας και της Σοβιετικής Ένωσης, αποτέλεσε μία από τις σημαντικότερες εξελίξεις στον κομμουνιστικό κόσμο κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Η σινοσοβιετική ρήξη, η οποία άρχισε να διαμορφώνεται ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 και

---

¹² Lorenz M. Lüthi, *σελ.* 210–230.

¹³ Margaret MacMillan, *Nixon and Mao* (New York: Random House, 2007), 45–52.

¹⁴ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών. General Assembly Resolution 2758 (XXVI): Question of the Representation of China. 25 October 1971. <https://digitallibrary.un.org/record/192054?ln=&v=pdf>

κορυφώθηκε τη δεκαετία του 1960, ανέτρεψε την αντίληψη περί ενός ενιαίου και μονολιθικού σοσιαλιστικού στρατοπέδου, επηρεάζοντας βαθύτατα τη διεθνή ισορροπία ισχύος¹⁵.

Οι ρίζες της ρήξης εντοπίζονται τόσο σε ιδεολογικές όσο και σε γεωπολιτικές διαφορές. Μετά τον θάνατο του Στάλιν και την ανάληψη της σοβιετικής ηγεσίας από τον Νικίτα Χρουστσόφ, η πολιτική της «ειρηνικής συνύπαρξης» με τη Δύση προκάλεσε έντονη δυσφορία στο Πεκίνο. Η κινεζική ηγεσία, υπό τον Μάο Τσετούνγκ, αντιλαμβανόταν τη σοβιετική στροφή ως ιδεολογική υποχώρηση και ως απειλή για τον επαναστατικό χαρακτήρα του διεθνούς κομμουνιστικού κινήματος¹⁶.

Παράλληλα με τις ιδεολογικές αντιπαράθεσεις, οι σινοσοβιετικές σχέσεις επιβαρύνθηκαν από συγκρουόμενα εθνικά συμφέροντα. Η Κίνα επιδίωκε να αναδειχθεί σε ηγετική δύναμη του κομμουνιστικού κόσμου, ιδίως στον αναπτυσσόμενο τρίτο κόσμο, αμφισβητώντας την πρωτοκαθεδρία της Μόσχας. Η Σοβιετική Ένωση, από την πλευρά της, αντιμετώπιζε με καχυποψία τις κινεζικές φιλοδοξίες και την αυξανόμενη ανεξαρτησία του Πεκίνου, ιδιαίτερα σε ζητήματα ασφάλειας και στρατηγικής¹⁷.

Η ρήξη κατέστη εμφανής στις αρχές της δεκαετίας του 1960, με την ανταλλαγή δημόσιων ιδεολογικών κειμένων και κατηγοριών ανάμεσα στα δύο κόμματα. Η απόσυρση των σοβιετικών τεχνικών συμβούλων από την Κίνα το 1960 και η διακοπή της οικονομικής και στρατιωτικής συνεργασίας σηματοδότησαν την οριστική διάρρηξη των σχέσεων. Στη συνέχεια, τα συνοριακά επεισόδια του 1969 κατά μήκος του ποταμού Ουσούρι κατέδειξαν ότι η αντιπαράθεση είχε λάβει πλέον και στρατιωτικές διαστάσεις¹⁸.

Η σινοσοβιετική ρήξη είχε σημαντικές συνέπειες για τη διεθνή θέση της Κίνας. Από τη μία πλευρά, ενίσχυσε την απομόνωσή της από το σοσιαλιστικό στρατόπεδο και περιόρισε την πρόσβασή της σε οικονομική και τεχνολογική υποστήριξη. Από την άλλη, όμως, προσέδωσε στο Πεκίνο έναν βαθμό στρατηγικής αυτονομίας, καθιστώντας το δυνητικό συνομιλητή τόσο για τις χώρες του Τρίτου Κόσμου όσο και, σταδιακά, για τις δυτικές δυνάμεις. Η Κίνα άρχισε να προβάλλεται ως εναλλακτικό κέντρο του

---

¹⁵ Lorenz M. Lüthi, *The Sino-Soviet Split: Cold War in the Communist World* (Princeton: Princeton University Press, 2008), 1–12.

¹⁶ Chen Jian, σελ. 89–104.

¹⁷ Odd Arne Westad, σελ. 146–155.

¹⁸ Lorenz M. Lüthi, σελ. 210–225.

παγκόσμιου κομμουνισμού, ιδιαίτερα ελκυστικό για επαναστατικά κινήματα που απορρίπταν τη σοβιετική «γραφειοκρατική» εκδοχή του σοσιαλισμού¹⁹.

Για τις Ηνωμένες Πολιτείες, η όξυνση της σινοσοβιετικής αντιπαράθεσης δημιούργησε νέες στρατηγικές δυνατότητες. Η διάσπαση του κομμουνιστικού κόσμου υπονόμει τη συνοχή του βασικού αντιπάλου στον Ψυχρό Πόλεμο και άνοιγε τον δρόμο για μια πολιτική «τριγωνικής διπλωματίας», στην οποία η Ουάσιγκτον θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί τον ανταγωνισμό μεταξύ Μόσχας και Πεκίνου. Η Κίνα, από εχθρικός και απομονωμένος δρών, άρχισε σταδιακά να αντιμετωπίζεται ως πιθανός στρατηγικός εταίρος σε μια ευρύτερη αναδιάταξη των διεθνών σχέσεων²⁰.

Η αναδιαμόρφωση αυτή του κομμουνιστικού κόσμου αποτέλεσε καθοριστικό προοίμιο για τις εξελίξεις των αρχών της δεκαετίας του 1970. Χωρίς τη σινοσοβιετική ρήξη, η σινοαμερικανική προσέγγιση θα ήταν δύσκολα νοητή. Η Κίνα, αποδεδειγμένη από τη σοβιετική κηδεμονία και αναζητώντας διεθνή νομιμοποίηση και ασφάλεια, βρέθηκε σε θέση να επαναπροσδιορίσει τη θέση της στο διεθνές σύστημα, ανοίγοντας τον δρόμο για την επανένταξή της στη διεθνή κοινότητα²¹.

1.4 Η Κίνα ως παράγοντας του παγκόσμιου Ψυχρού Πολέμου

Κατά το τέλος της δεκαετίας του 1960, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας είχε πλέον αναδειχθεί σε έναν ιδιαίτερο και σύνθετο δρώντα του παγκόσμιου Ψυχρού Πολέμου. Παρά τη συνεχιζόμενη θεσμική της απομόνωση και την απουσία της από τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, η Κίνα δεν μπορούσε να αγνοηθεί ούτε από τις δυτικές δυνάμεις ούτε από τη Σοβιετική Ένωση. Ο πληθυσμιακός της όγκος, η γεωγραφική της θέση και η στρατηγική της αυτονομία την καθιστούσαν κρίσιμο παράγοντα στις παγκόσμιες ισορροπίες²².

Σε αντίθεση με την πρόιμη φάση του Ψυχρού Πολέμου, όπου η Κίνα αντιμετωπιζόταν από τη Δύση ως προέκταση της σοβιετικής ισχύος, η σινοσοβιετική ρήξη ανέδειξε το Πεκίνο ως ανεξάρτητο κέντρο ισχύος. Η εξέλιξη αυτή είχε ευρύτερες συνέπειες για τη δομή του διεθνούς συστήματος, καθώς υπονόμει τη λογική του

---

¹⁹ Jeremy Friedman, *Shadow Cold War* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2015), 55–75.

²⁰ John Lewis Gaddis, *σελ.* 198–205.

²¹ Margaret MacMillan, *σελ.* 18–25.

²² Odd Arne Westad, *σελ.* 182–190.

αυστηρού διπολισμού και εισήγαγε στοιχεία πολυπλοκότητας και ρευστότητας στις διεθνείς σχέσεις²³.

Ιδιαίτερα σημαντικός υπήρξε ο ρόλος της Κίνας στον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο. Το Πεκίνο επιδίωξε να παρουσιαστεί ως ηγετική δύναμη των ανταποικιακών και επαναστατικών κινήσεων, προβάλλοντας ένα μοντέλο ανάπτυξης και επανάστασης διαφοροποιημένο τόσο από τον δυτικό καπιταλισμό όσο και από τον σοβιετικό σοσιαλισμό. Μέσω πολιτικής, οικονομικής και, σε ορισμένες περιπτώσεις, στρατιωτικής στήριξης, η Κίνα ενίσχυσε την παρουσία της στην Ασία, την Αφρική και τη Λατινική Αμερική, επιχειρώντας να διευρύνει την επιρροή της πέραν των παραδοσιακών γεωπολιτικών της ορίων²⁴.

Ωστόσο, η διεθνής δράση της Κίνας δεν στερούνταν αντιφάσεων. Η έντονη ιδεολογική ρητορική και οι εσωτερικές αναταράξεις της Πολιτιστικής Επανάστασης (1966–1969) ενίσχυσαν την εικόνα ενός απρόβλεπτου και ενίοτε αποσταθεροποιητικού παράγοντα. Για μεγάλο μέρος της διεθνούς κοινότητας, η Κίνα αποτελούσε ταυτόχρονα δυνητικό σύμμαχο και πιθανή απειλή, γεγονός που περιέπλεκε τη θέση της στο παγκόσμιο σύστημα²⁵.

Παρά ταύτα, οι γεωπολιτικές εξελίξεις στα τέλη της δεκαετίας του 1960 οδήγησαν σε μια σταδιακή επαναξιολόγηση της κινεζικής θέσης από τις Ηνωμένες Πολιτείες. Ο πόλεμος στο Βιετνάμ, η ανάγκη αποκλιμάκωσης των διεθνών εντάσεων και η επιθυμία περιορισμού της σοβιετικής ισχύος, κατέστησαν την Κίνα χρήσιμο στρατηγικό αντίβαρο. Στο πλαίσιο αυτό, η Ουάσιγκτον άρχισε να αντιμετωπίζει το Πεκίνο όχι πλέον αποκλειστικά ως ιδεολογικό αντίπαλο, αλλά ως πιθανό συνομιλητή στο πλαίσιο μιας ευρύτερης αναδιάταξης του Ψυχρού Πολέμου²⁶.

Η μεταβολή αυτή σηματοδότησε μια κρίσιμη καμπή για τη διεθνή θέση της Κίνας. Από περιθωριοποιημένος και θεσμικά αποκλεισμένος δρών, το Πεκίνο εξελίχθηκε σε βασικό παράγοντα των παγκόσμιων εξελίξεων, ικανό να επηρεάζει τις στρατηγικές επιλογές τόσο της Σοβιετικής Ένωσης όσο και των Ηνωμένων Πολιτειών. Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ το 1971 και η σινοαμερικανική προσέγγιση που ακολούθησε δεν

---

²³ John Lewis Gaddis, *σελ.* 210–218.

²⁴ Jeremy Friedman, *σελ.* 101–130.

²⁵ Chen Jian, *σελ.* 250–270.

²⁶ Margaret MacMillan, *σελ.* 30–38.

αποτελέσαν απλώς διπλωματικές κινήσεις, αλλά την επισφράγιση μιας μακρόχρονης διαδικασίας αναβάθμισης του διεθνούς της ρόλου²⁷.

Η κατανόηση της Κίνας ως παράγοντα του παγκόσμιου Ψυχρού Πολέμου είναι αναγκαία για την ερμηνεία των εξελίξεων των αρχών της δεκαετίας του 1970. Η σταδιακή μετάβαση από την ιδεολογική αντιπαράθεση στον στρατηγικό «ρεαλισμό» διαμόρφωσε το πλαίσιο μέσα στο οποίο εντάχθηκε και η σινοαμερικανική προσέγγιση, καθώς και οι επιλογές των μικρότερων κρατών του δυτικού στρατοπέδου, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα. Το πλαίσιο αυτό θα αποτελέσει το αντικείμενο της ανάλυσης των επόμενων κεφαλαίων.

2. Η σινοαμερικανική προσέγγιση και η αναδιάρθρωση του Ψυχρού Πολέμου (1971–1972)

2.1 Η μεταβολή της αμερικανικής στρατηγικής απέναντι στην Κίνα.

Κατά τα τέλη της δεκαετίας του 1960, η πολιτική των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας εισήλθε σε φάση σταδιακής αλλά ουσιαστικής αναθεώρησης. Η μακρόχρονη στρατηγική της απομόνωσης και της μη αναγνώρισης, η οποία είχε διαμορφωθεί στο πλαίσιο της πολιτικής ανάσχεσης του κομμουνισμού, άρχισε να αμφισβητείται ως αναποτελεσματική και ασύμβατη με τις νέες διεθνείς συνθήκες²⁸.

Η αναθεώρηση αυτή συνδέθηκε άμεσα με τη γενικότερη κρίση της αμερικανικής στρατηγικής στον Ψυχρό Πόλεμο. Ο πόλεμος στο Βιετνάμ, το αυξανόμενο οικονομικό και πολιτικό κόστος της παγκόσμιας ανάσχεσης, καθώς και η επιδείνωση των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση ανέδειξαν τα όρια της μέχρι τότε αμερικανικής πολιτικής. Σε αυτό το πλαίσιο, η Κίνα άρχισε να αντιμετωπίζεται όχι μόνο ως ιδεολογικός αντίπαλος, αλλά και ως δυνητικός παράγοντας εξισορρόπησης της σοβιετικής ισχύος²⁹.

Καθοριστικό ρόλο στη μεταβολή αυτή διαδραμάτισε η σινοσοβιετική ρήξη. Η όξυνση των σχέσεων μεταξύ Πεκίνου και Μόσχας, ιδίως μετά τα συνοριακά επεισόδια

---

²⁷ United Nations General Assembly. Official Records, 26th Session, Plenary Meetings and Debates on the representation of China, 1971. <https://digitallibrary.un.org/record/720389>.

²⁸ John Lewis Gaddis, *σελ.* 230–238.

²⁹ Odd Arne Westad, *σελ.* 381–388.

του 1969, κατέδειξε ότι ο κομμουνιστικός κόσμος δεν αποτελούσε πλέον ενιαίο μέτωπο. Για την αμερικανική ηγεσία, η διάσπαση αυτή δημιουργούσε τη δυνατότητα εφαρμογής μιας πολιτικής «τριγωνικής διπλωματίας», στην οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες θα μπορούσαν να βελτιώσουν τη θέση τους εκμεταλλευόμενες τον ανταγωνισμό μεταξύ των δύο κομμουνιστικών δυνάμεων³⁰.

Η ανάληψη της προεδρίας από τον Ρίτσαρντ Νίξον το 1969 αποτέλεσε σημείο καμπής στη διαμόρφωση της νέας στρατηγικής. Παρά το έντονα αντικομμουνιστικό παρελθόν του, ο Νίξον και ο σύμβουλός του για θέματα εθνικής ασφάλειας, Χένρι Κίσινγκερ, υιοθέτησαν μια ρεαλιστική προσέγγιση στις διεθνείς σχέσεις, δίνοντας προτεραιότητα στους συσχετισμούς ισχύος έναντι της ιδεολογικής αντιπαράθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, η προσέγγιση με την Κίνα θεωρήθηκε αναγκαία για τη σταθεροποίηση του διεθνούς συστήματος και την ενίσχυση της διαπραγματευτικής θέσης των Ηνωμένων Πολιτειών απέναντι στη Σοβιετική Ένωση³¹.

Η νέα αυτή στρατηγική δεν διαμορφώθηκε χωρίς εσωτερικές αντιστάσεις. Στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών, η ιδέα της προσέγγισης με ένα κομμουνιστικό καθεστώς που είχε επί δεκαετίες παρουσιαστεί ως εχθρός αντιμετώπιστηκε με επιφυλακτικότητα και, σε ορισμένες περιπτώσεις, με ανοιχτή αντίδραση. Ωστόσο, η αμερικανική ηγεσία εκτίμησε ότι τα στρατηγικά οφέλη της προσέγγισης υπερέβαιναν το πολιτικό κόστος, ιδιαίτερα σε μια περίοδο όπου η ανάγκη αποκλιμάκωσης των διεθνών εντάσεων καθίστατο ολοένα και πιο επιτακτική³².

Η σταδιακή προσέγγιση των δύο πλευρών εκδηλώθηκε αρχικά μέσω έμμεσων διπλωματικών διαύλων και συμβολικών κινήσεων, όπως η λεγόμενη «διπλωματία του πινγκ-πονγκ» το 1971. Οι εξελίξεις αυτές προετοίμασαν το έδαφος για την επίσημη επαναπροσέγγιση και σηματοδότησαν την οριστική εγκατάλειψη της πολιτικής της πλήρους απομόνωσης της Κίνας. Η μεταβολή της αμερικανικής στρατηγικής δεν αποτέλεσε απλώς τακτική προσαρμογή, αλλά βαθιά αναδιάρθρωση της αμερικανικής προσέγγισης στον Ψυχρό Πόλεμο, με συνέπειες που ξεπερνούσαν κατά πολύ τις διμερείς σχέσεις ΗΠΑ–Κίνας.

---

³⁰ Lorenz M. Lüthi, σελ. 300–315.

³¹ Henry Kissinger, *On China* (New York: Penguin, 2011), 203–215.

³² Margaret MacMillan, σελ. 40–48.

Η νέα αυτή πραγματικότητα θα αποτυπωθεί με σαφήνεια τόσο στην ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ το 1971 όσο και στην επίσκεψη του Νίξον στο Πεκίνο το 1972. Οι εξελίξεις αυτές θα λειτουργήσουν ως καταλύτες για τη συνολική αναδιάταξη των διεθνών σχέσεων και θα επηρεάσουν άμεσα τις επιλογές των συμμάχων των Ηνωμένων Πολιτειών, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα της δικτατορίας.

2.2 Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ (1971).

Η ένταξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών τον Οκτώβριο του 1971, αποτέλεσε καίριο σημείο καμπής στη διεθνή πολιτική της ύστερης φάσης του Ψυχρού Πολέμου. Με την υιοθέτηση του Ψηφίσματος 2758 της Γενικής Συνέλευσης, η κυβέρνηση του Πεκίνου αναγνωρίστηκε ως η μόνη νόμιμη εκπρόσωπος της Κίνας στον ΟΗΕ, ενώ η αντιπροσωπεία της Ταιβάν αποβλήθηκε από τον Οργανισμό. Η εξέλιξη αυτή επισφράγισε θεσμικά τη μεταβολή των διεθνών συσχετισμών και κατέδειξε τα όρια της μακρόχρονης πολιτικής απομόνωσης της Κίνας³³.

Η επιτυχία του Πεκίνου στη Γενική Συνέλευση δεν υπήρξε αιφνίδια. Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1960, το ζήτημα της κινεζικής εκπροσώπησης επανερχόταν συστηματικά στην ημερήσια διάταξη του ΟΗΕ, αντανακλώντας τη μετατόπιση των διεθνών ισορροπιών. Η αύξηση του αριθμού των κρατών-μελών, ιδιαίτερα από τον αναπτυσσόμενο κόσμο, ενίσχυσε τις δυνάμεις που υποστήριζαν την αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας ως πραγματικού και αποτελεσματικού φορέα της κρατικής κυριαρχίας στην κινεζική επικράτεια³⁴.

Καθοριστικό ρόλο στην τελική έκβαση του ζητήματος διαδραμάτισε η μεταβολή της στάσης των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρότι η Ουάσιγκτον συνέχισε τυπικά να στηρίζει τη διατήρηση της έδρας της Ταιβάν, η κυβέρνηση Νίξον απέφυγε πλέον να επενδύσει πολιτικό κεφάλαιο στην παρεμπόδιση της ένταξης της Κίνας. Η επιλογή αυτή αντανακλούσε τη συνειδητοποίηση ότι η διατήρηση της προηγούμενης στάσης θα υπονόμει τη συνολική στρατηγική προσέγγισης με το Πεκίνο και θα απομόνωνε τις Ηνωμένες Πολιτείες από ένα αυξανόμενο τμήμα της διεθνούς κοινότητας³⁵.

³³ Odd Arne Westad, *σελ.* 395–400.

³⁴ Samuel S. Kim, *China and the World* (Boulder: Westview Press, 1984), 35–42.

³⁵ Margaret MacMillan, *σελ.* 63–70.

Το Ψήφισμα 2758 εγκρίθηκε με ευρεία πλειοψηφία, γεγονός που κατέδειξε ότι η διεθνής αποδοχή της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας είχε πλέον καταστεί μη αναστρέψιμη. Η ένταξη στον ΟΗΕ προσέδωσε στο Πεκίνο θεσμική νομιμοποίηση, πρόσβαση στους διεθνείς οργανισμούς και, κυρίως, μόνιμη έδρα στο Συμβούλιο Ασφαλείας. Με τον τρόπο αυτό, η Κίνα αναβαθμίστηκε από περιθωριοποιημένο δρώντα σε βασικό παράγοντα του διεθνούς συστήματος, με άμεση δυνατότητα παρέμβασης στις παγκόσμιες εξελίξεις³⁶.

Για τη Σοβιετική Ένωση, η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ συνιστούσε διττή πρόκληση. Από τη μία πλευρά, η Μόσχα είχε υποστηρίξει τυπικά την κινεζική εκπροσώπηση ως ζήτημα αρχής. Από την άλλη, η θεσμική αναβάθμιση του Πεκίνου ενίσχυε έναν ανταγωνιστή εντός του σοσιαλιστικού κόσμου και περιόριζε τη σοβιετική επιρροή τόσο στον ΟΗΕ όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Η εξέλιξη αυτή επιβεβαίωσε ότι η ένταξη της Κίνας δεν ενίσχυε απλώς το «κομμουνιστικό στρατόπεδο», αλλά αναδιαμόρφωνε τις εσωτερικές του ισορροπίες³⁷.

Η διεθνής σημασία της ένταξης της Κίνας στον ΟΗΕ υπερέβαινε κατά πολύ το θεσμικό της περιεχόμενο. Το γεγονός ερμηνεύθηκε ευρέως ως ένδειξη μετάβασης από την ιδεολογική ακαμψία στον στρατηγικό ρεαλισμό, τόσο από τις μεγάλες δυνάμεις όσο και από τα μικρότερα κράτη. Η αναγνώριση της Κίνας κατέστησε σαφές ότι η πραγματικότητα της ισχύος και της αποτελεσματικής κυριαρχίας υπερίσχυε πλέον των ιδεολογικών αποκλεισμών.

Στο πλαίσιο αυτό, η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ λειτούργησε ως καταλύτης για την αναπροσαρμογή της εξωτερικής πολιτικής πολλών κρατών που έως τότε ακολουθούσαν την αμερικανική γραμμή μη αναγνώρισης. Για χώρες όπως η Ελλάδα της δικτατορίας, η εξέλιξη αυτή δημιούργησε ένα νέο διεθνές περιβάλλον, στο οποίο η αποκατάσταση σχέσεων με το Πεκίνο μπορούσε πλέον να παρουσιαστεί ως αναγκαστική και ρεαλιστική επιλογή, εναρμονισμένη με τις γενικότερες εξελίξεις του Ψυχρού Πολέμου.

2.3 Η διπλωματία Νίξον–Κίσιγκερ και η επίσκεψη στο Πεκίνο (1972)

---

³⁶ John Lewis Gaddis, *σελ.* 243–248.

³⁷ Lorenz M. Lüthi, *σελ.* 320–330.

Η επίσκεψη του Προέδρου των Ηνωμένων Πολιτειών Ρίτσαρντ Νίξον στο Πεκίνο τον Φεβρουάριο του 1972, αποτέλεσε ένα από τα πλέον εμβληματικά γεγονότα της διεθνούς πολιτικής του 20ού αιώνα. Η συνάντηση του Νίξον με τον Μάο Τσετούνγκ και τον Πρωθυπουργό Τσου Εν-Λάι δεν συνιστούσε απλώς μια διπλωματική προσέγγιση μεταξύ δύο κρατών χωρίς επίσημες σχέσεις, αλλά σηματοδοτούσε μια βαθιά αναδιάρθρωση των στρατηγικών ισορροπιών του Ψυχρού Πολέμου³⁸.

Η επίσκεψη αυτή υπήρξε το αποτέλεσμα μακρόχρονης και προσεκτικά σχεδιασμένης διπλωματικής προετοιμασίας. Καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισε ο σύμβουλος εθνικής ασφαλείας Χένρι Κίσινγκερ, ο οποίος, μέσω μυστικών αποστολών στο Πεκίνο το 1971, συνέβαλε στη δημιουργία κλίματος εμπιστοσύνης και στην επίλυση βασικών διπλωματικών εκκρεμοτήτων. Η επιλογή της μυστικής διπλωματίας αντανάκλασε τόσο την ευαισθησία του εγχειρήματος όσο και την επιθυμία της αμερικανικής ηγεσίας να αποφύγει εσωτερικές και διεθνείς αντιδράσεις πριν την οριστικοποίηση της στροφής³⁹.

Από αμερικανικής πλευράς, η προσέγγιση με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας υπαγορευόταν από σαφείς στρατηγικούς υπολογισμούς. Η επιδείνωση των σχέσεων με τη Σοβιετική Ένωση, η ανάγκη εξεύρεσης διεξόδου από τον πόλεμο του Βιετνάμ και η επιδίωξη σταθεροποίησης του διεθνούς συστήματος κατέστησαν την Κίνα χρήσιμο στρατηγικό εταίρο. Η ιδεολογική αντιπαράθεση υποχώρησε μπροστά σε μια ρεαλιστική αντίληψη των διεθνών σχέσεων, σύμφωνα με την οποία η ισορροπία ισχύος υπερίσχυε των ιδεολογικών διαχωρισμών⁴⁰.

Αντίστοιχα, η κινεζική ηγεσία προσέγγισε τις Ηνωμένες Πολιτείες από θέση στρατηγικής αναγκαιότητας. Η απειλή που αντιλαμβανόταν το Πεκίνο από τη Σοβιετική Ένωση, ιδιαίτερα μετά τα συνοριακά επεισόδια του 1969, ενίσχυσε την ανάγκη εξεύρεσης διεθνούς αντισταθμίματος. Παράλληλα, η Κίνα επιδίωκε τη διεθνή της νομιμοποίηση και την άρση της μακρόχρονης απομόνωσής της, στόχοι που δεν μπορούσαν να επιτευχθούν χωρίς τη συναίνεση ή, τουλάχιστον, τη μη εχθρική στάση των Ηνωμένων Πολιτειών⁴¹.

---

³⁸ Margaret MacMillan, *σελ.* 3–10.

³⁹ Henry Kissinger, *σελ.* 213–225.

⁴⁰ John Lewis Gaddis, *σελ.* 248–255.

⁴¹ Chen Jian, *σελ.* 285–300.

Το αποκορύφωμα της επίσκεψης αποτέλεσε η έκδοση του Κοινού Ανακοινωθέντος της Σαγκάης, το οποίο αποτύπωνε με χαρακτηριστική σαφήνεια τη νέα φιλοσοφία των διμερών σχέσεων. Το ανακοινωθέν απέφευγε τις ιδεολογικές διακηρύξεις και επικεντρωνόταν σε ζητήματα αρχής, όπως ο σεβασμός της κυριαρχίας, η αποφυγή ηγεμονίας και η αναγνώριση των διαφορών μεταξύ των δύο πλευρών. Η σκόπιμη ασάφεια σε κρίσιμα ζητήματα, όπως το καθεστώς της Ταϊβάν, επέτρεψε την πρόοδο της συνεργασίας χωρίς την άμεση επίλυση όλων των αντιθέσεων.

Η διεθνής αντίδραση στην επίσκεψη Νίξον ήταν έντονη και, σε μεγάλο βαθμό, θετική. Για πολλούς παρατηρητές, η προσέγγιση ΗΠΑ–Κίνας επιβεβαίωνε τη μετάβαση σε μια νέα φάση του Ψυχρού Πολέμου, όπου η ευελιξία, η διαπραγμάτευση και ο ρεαλισμός αντικαθιστούσαν την άκαμπτη ιδεολογική αντιπαράθεση. Για τη Σοβιετική Ένωση, η εξέλιξη αυτή συνιστούσε σοβαρή πρόκληση, καθώς ενίσχυε τη διαπραγματευτική θέση των Ηνωμένων Πολιτειών και περιόριζε τη σοβιετική επιρροή στο διεθνές σύστημα⁴².

Η επίσκεψη στο Πεκίνο είχε, τέλος, σημαντικές έμμεσες συνέπειες για τα κράτη που ήταν ενταγμένα στο δυτικό στρατόπεδο. Η αλλαγή της αμερικανικής στάσης απέναντι στην Κίνα δημιούργησε ένα νέο πλαίσιο αναφοράς, εντός του οποίου η αναγνώριση και η συνεργασία με το Πεκίνο μπορούσαν πλέον να παρουσιαστούν ως λογικές και αναγκαίες επιλογές. Η εξέλιξη αυτή επηρέασε άμεσα χώρες όπως η Ελλάδα της δικτατορίας, οι οποίες, ευθυγραμμισμένες με τις Ηνωμένες Πολιτείες, προσαρμόστηκαν ταχύτατα στη νέα διεθνή πραγματικότητα.

2.4 Διεθνείς αντιδράσεις και συνέπειες για το διπολικό σύστημα

Η σινοαμερικανική προσέγγιση των ετών 1971–1972 προκάλεσε έντονες αντιδράσεις στο διεθνές σύστημα και ανέδειξε τις βαθιές μεταβολές που συντελούνταν στη δομή του Ψυχρού Πολέμου. Η επίσκεψη Νίξον στο Πεκίνο και η επανένταξη της Λαϊκής

---

⁴² Odd Arne Westad, σελ. 405–412.

Δημοκρατίας της Κίνας στη διεθνή κοινότητα δεν αποτέλεσαν μεμονωμένα γεγονότα, αλλά καταλύτες μιας ευρύτερης αναδιάταξης ισχύος, η οποία υπονόμεινε τον αυστηρό διπολισμό που είχε κυριαρχήσει μετά το 1945⁴³.

Για τη Σοβιετική Ένωση, η προσέγγιση ΗΠΑ–Κίνας συνιστούσε σοβαρή στρατηγική πρόκληση. Η Μόσχα βρέθηκε αντιμέτωπη με το ενδεχόμενο ενός άτυπου αμερικανοκινεζικού συντονισμού, ο οποίος θα περιόριζε την ελευθερία κινήσεών της και θα ενίσχυε τη διαπραγματευτική θέση των Ηνωμένων Πολιτειών. Παρά τις δημόσιες δηλώσεις περί σοσιαλιστικής αλληλεγγύης, η σοβιετική ηγεσία αντιμετώπισε με καχυποψία την αναβάθμιση του διεθνούς ρόλου της Κίνας, ιδίως μετά την ένταξή της στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών. Η εξέλιξη αυτή ενίσχυσε τον ανταγωνισμό εντός του κομμουνιστικού κόσμου και επιτάχυνε τις προσπάθειες της Μόσχας για βελτίωση των σχέσεων της με την Ουάσιγκτον στο πλαίσιο της πολιτικής ύφεσης⁴⁴.

Στον δυτικό κόσμο, οι αντιδράσεις υπήρξαν γενικά θετικές, αν και όχι ομοιογενείς. Πολλοί σύμμαχοι των Ηνωμένων Πολιτειών υποδέχθηκαν τη στροφή ως ένδειξη ρεαλισμού και προσαρμογής στη διεθνή πραγματικότητα, αναγνωρίζοντας ότι η μακρόχρονη απομόνωση της Κίνας δεν εξυπηρετούσε πλέον τα δυτικά συμφέροντα. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις εκφράστηκαν ανησυχίες για τις συνέπειες της προσέγγισης, ιδιαίτερα ως προς το ζήτημα της Ταιβάν και την αξιοπιστία των αμερικανικών δεσμεύσεων απέναντι στους συμμάχους της⁴⁵.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση των κρατών του λεγόμενου τρίτου κόσμου. Για πολλές χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, η αναγνώριση της Κίνας από τις Ηνωμένες Πολιτείες και η ένταξή της στον ΟΗΕ ερμηνεύθηκαν ως επιβεβαίωση της αυξανόμενης σημασίας τους στο διεθνές σύστημα. Η Κίνα εμφανιζόταν πλέον ως νόμιμος και ισότιμος παγκόσμιος δρών, ικανός να λειτουργήσει ως εναλλακτικό κέντρο ισχύος και ως υποστηρικτής των μετα-αποικιακών κρατών⁴⁶.

Σε επίπεδο δομής του διεθνούς συστήματος, οι εξελίξεις των αρχών της δεκαετίας του 1970 κατέδειξαν ότι ο Ψυχρός Πόλεμος είχε εισέλθει σε νέα φάση. Η σινοαμερικανική προσέγγιση, σε συνδυασμό με την πολιτική ύφεση μεταξύ ΗΠΑ και

---

⁴³ Odd Arne Westad, *σελ.* 405–412.

⁴⁴ John Lewis Gaddis, *σελ.* 255–262.

⁴⁵ Margaret MacMillan, *σελ.* 120–128.

⁴⁶ Jeremy Friedman, *σελ.* 150–170.

Σοβιετικής Ένωσης, υπονόμευσε τη λογική της απόλυτης ιδεολογικής αντιπαράθεσης και ενίσχυσε τις τάσεις πολυπλοκότητας και ευελιξίας. Το διεθνές σύστημα άρχισε να χαρακτηρίζεται από πολλαπλούς άξονες ισχύος και από την αυξανόμενη σημασία των περιφερειακών δρώντων.

Η μετατόπιση αυτή είχε άμεσες συνέπειες για τα μικρότερα κράτη που ήταν ενταγμένα στο δυτικό στρατόπεδο. Η αλλαγή της αμερικανικής πολιτικής απέναντι στην Κίνα δημιούργησε ένα νέο πλαίσιο αναφοράς, εντός του οποίου οι σύμμαχοι των Ηνωμένων Πολιτειών όφειλαν να επαναξιολογήσουν τις δικές τους εξωτερικές πολιτικές επιλογές. Η ευθυγράμμιση με την Ουάσιγκτον δεν σήμαινε πλέον αυστηρή ιδεολογική προσήλωση, αλλά προσαρμογή σε μια πιο πραγματιστική αντίληψη των διεθνών σχέσεων⁴⁷.

Για την Ελλάδα της δικτατορίας, οι διεθνείς αυτές εξελίξεις είχαν ιδιαίτερη σημασία. Το καθεστώς της 21ης Απριλίου, το οποίο είχε οικοδομήσει την πολιτική του ταυτότητα στον αντικομμουνισμό και στη στενή σύνδεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, βρέθηκε αντιμέτωπο με μια νέα πραγματικότητα. Η προσέγγιση ΗΠΑ–Κίνας και η διεθνής αναγνώριση του Πεκίνου κατέστησαν δυνατή, και εν μέρει αναγκαία, την αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, χωρίς αυτή να εμφανίζεται ως ιδεολογική υποχώρηση.

Η διεθνής νομιμοποίηση της Κίνας παρείχε στο ελληνικό καθεστώς ένα ισχυρό επιχειρήμα προσαρμογής. Η αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας μπορούσε πλέον να παρουσιαστεί ως συνέπεια των διεθνών εξελίξεων και όχι ως αυτόνομη πολιτική επιλογή. Με τον τρόπο αυτό, η μετάβαση από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό» εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο διεθνές αφήγημα, το οποίο διευκόλυνε τη διαχείριση των ιδεολογικών αντιφάσεων στο εσωτερικό. Το πλαίσιο αυτό θα αποτελέσει το υπόβαθρο για την ανάλυση της ελληνικής περίπτωσης και του ρόλου του τύπου στα επόμενα κεφάλαια της εργασίας.

---

⁴⁷ Henry Kissinger, *σελ.* 240–248.

3.Η Ελλάδα της δικτατορίας και η αποκατάσταση των σχέσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας.

3.1 Η εξωτερική πολιτική της δικτατορίας (1967–1974).

Η επιβολή της στρατιωτικής δικτατορίας στην Ελλάδα τον Απρίλιο του 1967 σήμανε μια ουσιαστική αναδιάταξη της εσωτερικής πολιτικής ζωής, χωρίς ωστόσο να επιφέρει ριζική τομή στον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Το καθεστώς της 21ης Απριλίου κινήθηκε, σε γενικές γραμμές, εντός του πλαισίου που είχε διαμορφωθεί κατά τη μετεμφυλιακή περίοδο, διατηρώντας τη σταθερή ένταξη της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο και την προσήλωσή της στις στρατηγικές επιλογές των Ηνωμένων Πολιτειών⁴⁸.

Η εξωτερική πολιτική της δικτατορίας χαρακτηρίστηκε από έντονη ιδεολογικοποίηση, με τον αντικομμουνισμό να προβάλλεται ως θεμελιώδης άξονας τόσο της εσωτερικής όσο και της διεθνούς της νομιμοποίησης. Το καθεστώς παρουσίαζε την Ελλάδα ως «προπύργιο» του ελεύθερου κόσμου στην Ανατολική Μεσόγειο, ρόλο που θεωρούσε ότι του εξασφάλιζε ανοχή, αν όχι υποστήριξη, από τους δυτικούς συμμάχους. Η ρητορική αυτή λειτουργούσε ως αντιστάθμισμα στη διεθνή κριτική για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και την κατάλυση των δημοκρατικών θεσμών.

Παρά τον έντονο ιδεολογικό λόγο, η εξωτερική πολιτική της δικτατορίας δεν στερούνταν πραγματιστικών στοιχείων. Η ηγεσία του καθεστώτος αντιλαμβανόταν τα όρια της διεθνούς ανοχής και επιδίωκε να αποφύγει κινήσεις που θα έθεταν σε κίνδυνο τις σχέσεις της Ελλάδας με τις Ηνωμένες Πολιτείες και τους ευρωπαϊκούς συμμάχους της. Στο πλαίσιο αυτό, η εξωτερική πολιτική παρέμεινε σε μεγάλο βαθμό συντηρητική και προσαρμοστική, με έμφαση στη διατήρηση της διεθνούς σταθερότητας και στην αποφυγή ρήξεων.

Ιδιαίτερη σημασία για την εξωτερική πολιτική της δικτατορίας είχε το Κυπριακό ζήτημα, το οποίο αποτέλεσε πεδίο τόσο εσωτερικών αντιπαραθέσεων όσο και διεθνών πιέσεων. Η διαχείριση του Κυπριακού ανέδειξε τις αντιφάσεις της καθεστωτικής πολιτικής και τα όρια της ελληνικής αυτονομίας στο πλαίσιο του Ψυχρού Πολέμου. Παρά τις φιλοδοξίες της χούντας, οι εξελίξεις στο νησί κατέδειξαν ότι η εξωτερική

---

⁴⁸ Θεόδωρος Κουλουμπής, *Η ελληνική εξωτερική πολιτική* (Αθήνα: Παπαζήση, 2003), 145–155.

πολιτική της Ελλάδας παρέμενε σε μεγάλο βαθμό εξαρτημένη από τις στρατηγικές επιλογές των μεγάλων δυνάμεων⁴⁹.

Στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον, η περίοδος της ύφεσης στις διεθνείς σχέσεις, που άρχισε να διαμορφώνεται στα τέλη της δεκαετίας του 1960, επηρέασε και την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η σταδιακή αποκλιμάκωση της έντασης μεταξύ των υπερδυνάμεων και η ανάδυση πιο ευέλικτων στρατηγικών επιλογών δημιούργησαν ένα νέο πλαίσιο, εντός του οποίου η αυστηρή ιδεολογική αντιπαράθεση υποχωρούσε υπέρ του ρεαλισμού. Η δικτατορία, παρά τον σκληρό αντικομμουνιστικό της λόγο, δεν μπορούσε να αγνοήσει τις μεταβολές αυτές⁵⁰.

Η αναπροσαρμογή αυτή έγινε ιδιαίτερα εμφανής στις αρχές της δεκαετίας του 1970, όταν η σινοαμερικανική προσέγγιση και η διεθνής αναγνώριση της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας διαμόρφωσαν ένα νέο διεθνές περιβάλλον. Για την ελληνική δικτατορία, η εξέλιξη αυτή δημιούργησε ταυτόχρονα προκλήσεις και ευκαιρίες. Από τη μία πλευρά, η αναγνώριση ενός κομμουνιστικού κράτους υψηλού συμβολισμού που υπονόμει τον παραδοσιακό αντικομμουνιστικό λόγο του καθεστώτος. Από την άλλη, η ευθυγράμμιση με τις αμερικανικές επιλογές παρείχε ένα ισχυρό επιχείρημα προσαρμογής στη νέα πραγματικότητα⁵¹.

Η εξωτερική πολιτική της δικτατορίας την περίοδο 1971–1972 πρέπει, επομένως, να ιδωθεί ως προϊόν μιας σύνθετης διαδικασίας, όπου ο ιδεολογικός λόγος συνυπήρχε με τον στρατηγικό ρεαλισμό. Η αποκατάσταση των σχέσεων με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας δεν αποτέλεσε ρήξη με το παρελθόν, αλλά εντάχθηκε σε μια ευρύτερη προσπάθεια προσαρμογής στις διεθνείς εξελίξεις, με στόχο τη διατήρηση της διεθνούς νομιμοποίησης του καθεστώτος. Το πλαίσιο αυτό είναι απαραίτητο για την κατανόηση του τρόπου με τον οποίο η στροφή αυτή παρουσιάστηκε και ερμηνεύθηκε στον ελληνικό τύπο, ζήτημα που θα αποτελέσει το αντικείμενο των επόμενων υποενοτήτων.

3.2 Ο αντικομμουνισμός ως ιδεολογικό θεμέλιο του καθεστώτος.

⁴⁹ Σπύρος Λιναρδάτος, *Η ελληνική τραγωδία 1967–1974* (Αθήνα: Παπαζήση, 1977), 210–225.

⁵⁰ Odd Arne Westad, *σελ.* 380–390.

⁵¹ Margaret MacMillan, *σελ.* 120–128.

Ο αντικομμουνισμός αποτέλεσε τον κεντρικό ιδεολογικό άξονα της στρατιωτικής δικτατορίας από την πρώτη στιγμή της επιβολής της. Το καθεστώς της 21ης Απριλίου δεν παρουσίασε την κατάληψη της εξουσίας ως πραξικόπημα, αλλά ως «εθνική επανάσταση» με αποστολή τη σωτηρία της χώρας από τον κομμουνιστικό κίνδυνο. Ο αντικομμουνιστικός λόγος λειτούργησε έτσι ως βασικό εργαλείο νομιμοποίησης, τόσο στο εσωτερικό όσο και στο διεθνές επίπεδο.

Στον ελληνικό τύπο της περιόδου, ο λόγος αυτός αναπαράχθηκε με συστηματικό και σχεδόν τελετουργικό τρόπο. Οι εφημερίδες που λειτουργούσαν υπό καθεστώς λογοκρισίας υιοθέτησαν μια ρητορική στην οποία ο κομμουνισμός παρουσιαζόταν ως διαρκής, υπαρξιακή απειλή για το έθνος, τη θρησκεία και την κοινωνική τάξη. Η χρήση όρων όπως «εσωτερικός εχθρός», «αντεθνικές δυνάμεις» και «κομμουνιστική υπονόμευση» εμφανίζεται με ιδιαίτερη συχνότητα στα δημοσιεύματα των πρώτων ετών της δικτατορίας, αλλά συνεχίζει να διατρέχει και τον λόγο των αρχών της δεκαετίας του 1970⁵².

Ιδιαίτερη σημασία έχει το γεγονός ότι ο αντικομμουνισμός δεν περιοριζόταν στην εσωτερική πολιτική. Αντιθέτως, παρουσιαζόταν ως βασική παράμετρος της εξωτερικής πολιτικής της χώρας. Σε άρθρα και σχόλια του Τύπου, η διεθνής θέση της Ελλάδας περιγραφόταν ως αποτέλεσμα της «ακλόνητης προσήλωσης» στον ελεύθερο κόσμο και της αποφασιστικής στάσης απέναντι στον κομμουνισμό. Η Ελλάδα εμφανιζόταν ως αξιόπιστος σύμμαχος της Δύσης και, ειδικότερα, των Ηνωμένων Πολιτειών, ακριβώς λόγω της αντικομμουνιστικής της ταυτότητας.

Η ρητορική αυτή αποκτούσε ιδιαίτερη ένταση όταν ο ελληνικός τύπος αναφερόταν στις διεθνείς εξελίξεις του Ψυχρού Πολέμου. Τα κομμουνιστικά κράτη παρουσιάζονταν συνήθως ως μονολιθικά, επεκτατικά και ιδεολογικά αδιάλλακτα, χωρίς ουσιαστικές διαφοροποιήσεις μεταξύ τους. Στο πλαίσιο αυτό, η Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας αντιμετωπιζόταν, έως τα τέλη της δεκαετίας του 1960, ως οργανικό μέρος του διεθνούς κομμουνιστικού κινδύνου, παρά τις γνωστές εντάσεις με τη Σοβιετική Ένωση⁵³.

Η εικόνα αυτή άρχισε να δοκιμάζεται σοβαρά με τις διεθνείς εξελίξεις των ετών 1971–1972. Η ένταξη της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και, κυρίως, η σινοαμερικανική προσέγγιση δημιούργησαν μια εμφανή ιδεολογική αντίφαση. Ο

---

⁵² *Ελεύθερος Κόσμος*, άρθρα πολιτικού σχολιασμού, 1969–1971.

⁵³ *Βήμα*, διεθνή σχόλια για τον κομμουνιστικό κόσμο, 1968–1970.

ελληνικός τύπος κλήθηκε να διαχειριστεί το γεγονός ότι ένα κράτος που μέχρι πρότινος παρουσιαζόταν ως σύμβολο του κομμουνιστικού κινδύνου μετατρέποταν σε συνομιλητή και, έμμεσα, σε αποδεκτό παράγοντα του διεθνούς συστήματος.

Η διαχείριση της αντίφασης αυτής δεν έγινε μέσω ανοιχτής αναθεώρησης του αντικομμουνιστικού λόγου. Αντιθέτως, παρατηρείται μια στρατηγική μετατόπιση της έμφασης. Σε δημοσιεύματα των ετών 1971–1972, ο κομμουνισμός ως ιδεολογία δεν εγκαταλείπεται ρητά ως αρνητικό σημείο αναφοράς, αλλά υποχωρεί στο παρασκήνιο υπέρ μιας ρητορικής που δίνει προτεραιότητα στον «ρεαλισμό», στο «εθνικό συμφέρον» και στη συμμόρφωση προς τις διεθνείς εξελίξεις. Η Κίνα παύει να παρουσιάζεται πρωτίστως ως ιδεολογικός αντίπαλος και προβάλλεται ολοένα και περισσότερο ως διεθνής πραγματικότητα που δεν μπορεί να αγνοηθεί.

Χαρακτηριστικό στοιχείο της περιόδου είναι η σχεδόν πλήρης αποσιώπηση της ιδεολογικής διάστασης της στροφής. Ο ελληνικός τύπος σπανίως θέτει ευθέως το ερώτημα πώς ένα αυστηρά αντικομμουνιστικό καθεστώς μπορεί να αποκαθιστά σχέσεις με ένα κομμουνιστικό κράτος. Αντίθετα, η αναγνώριση της Κίνας παρουσιάζεται ως τεχνική ή διπλωματική αναγκαιότητα, αποσυνδεδεμένη από ιδεολογικές επιλογές. Η σιωπή αυτή δεν αποτελεί απλή παράλειψη, αλλά συνειδητή στρατηγική λόγου.

Η στάση αυτή του τύπου αντανακλά τη λειτουργία του ως μηχανισμού ιδεολογικής προσαρμογής. Ο αντικομμουνισμός δεν εγκαταλείπεται, αλλά επαναπροσδιορίζεται σιωπηρά. Η βασική αντίθεση δεν αρθρώνεται πλέον μεταξύ κομμουνισμού και αντικομμουνισμού, αλλά μεταξύ «ρεαλισμού» και «δογματισμού». Με τον τρόπο αυτό, η προσαρμογή στη νέα διεθνή πραγματικότητα παρουσιάζεται όχι ως ιδεολογική υποχώρηση, αλλά ως ένδειξη πολιτικής ωριμότητας και υπευθυνότητας.

Η ανάλυση του αντικομμουνιστικού λόγου στον ελληνικό τύπο της περιόδου αποκαλύπτει, επομένως, ότι η ιδεολογία του καθεστώτος δεν λειτουργούσε ως άκαμπτο δόγμα, αλλά ως ευέλικτο εργαλείο. Η ικανότητα προσαρμογής του λόγου, χωρίς ρητή αυτοκριτική ή αναθεώρηση, επέτρεψε στη δικτατορία να ενσωματώσει τη στροφή προς την Κίνα στο κυρίαρχο αφήγημά της. Το πλαίσιο αυτό είναι καθοριστικό για την κατανόηση της στάσης του τύπου κατά την περίοδο της αποκατάστασης των ελληνοκινεζικών σχέσεων και προετοιμάζει το έδαφος για την ανάλυση που ακολουθεί στην επόμενη υποενότητα.

3.3 Η προσαρμογή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη σινοαμερικανική προσέγγιση.

Οι διεθνείς εξελίξεις των ετών 1971–1972 δημιούργησαν ένα νέο πλαίσιο αναφοράς για την εξωτερική πολιτική της δικτατορικής Ελλάδας. Η ένταξη της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και η σινοαμερικανική προσέγγιση κατέστησαν σαφές ότι η διεθνής απομόνωση του Πεκίνου είχε οριστικά τερματιστεί. Για το καθεστώς της 21ης Απριλίου, το οποίο είχε οικοδομήσει τη διεθνή του εικόνα στην πλήρη ευθυγράμμιση με τις επιλογές των Ηνωμένων Πολιτειών, η μεταβολή αυτή δεν μπορούσε να αγνοηθεί.

Ο ελληνικός τύπος άρχισε ήδη από το φθινόπωρο του 1971 να προετοιμάζει το έδαφος για την προσαρμογή αυτή. Σε άρθρα και σχόλια που ακολούθησαν την απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ, παρατηρείται μια σταδιακή μετατόπιση του λόγου από την ιδεολογική καταγγελία προς την πραγματιστική αποδοχή της νέας διεθνούς πραγματικότητας. Η Κίνα παρουσιάζεται ολοένα και περισσότερο ως «γεγονός» της διεθνούς πολιτικής και όχι ως ιδεολογική απειλή, ενώ η αναγνώρισή της από τρίτα κράτη ερμηνεύεται ως φυσική συνέπεια των διεθνών εξελίξεων.

Χαρακτηριστικό στοιχείο του λόγου αυτού είναι η συστηματική επίκληση της στάσης των Ηνωμένων Πολιτειών. Σε εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας, η αμερικανική προσέγγιση με το Πεκίνο προβάλλεται ως βασικό επιχείρημα υπέρ της αναγκαιότητας προσαρμογής και της ελληνικής πολιτικής. Η Ελλάδα παρουσιάζεται ως κράτος που «παρακολουθεί ψύχραιμα» τις διεθνείς εξελίξεις και ευθυγραμμίζεται με τις επιλογές των συμμάχων της, αποφεύγοντας ιδεολογικές υπερβολές. Με τον τρόπο αυτό, η αποκατάσταση σχέσεων με την Κίνα προετοιμάζεται ρητορικά ως πράξη συνέπειας και όχι ως ρήξη.⁵⁴

Ιδιαίτερη σημασία έχει η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα δημοσιεύματα της περιόδου. Όροι όπως «ρεαλισμός», «διεθνής αναγκαιότητα» και «προσαρμογή στις νέες συνθήκες» επανέρχονται με αυξανόμενη συχνότητα, υποκαθιστώντας τον παλαιότερο αντικομμουνιστικό λόγο χωρίς να τον αναιρούν ρητά. Η Κίνα δεν εξιδανικεύεται, αλλά απογυμνώνεται από την έντονη ιδεολογική φόρτιση που τη

---

⁵⁴ *Βήμα*, κύρια άρθρα για τη στάση της Ελλάδας έναντι της Κίνας, Νοέμβριος 1971.

συνόδευε κατά την προηγούμενη περίοδο. Η μετατόπιση αυτή επιτρέπει στον Τύπο να παρουσιάσει τη στροφή ως τεχνική και διπλωματική επιλογή, αποσυνδεδεμένη από ζητήματα ιδεολογικής συνέπειας.

Η προσαρμογή αυτή αποτυπώνεται με ιδιαίτερη σαφήνεια στα δημοσιεύματα που ακολούθησαν την επίσκεψη του Προέδρου Νίξον στο Πεκίνο τον Φεβρουάριο του 1972. Ο ελληνικός Τύπος αντιμετώπισε την επίσκεψη ως γεγονός παγκόσμιας σημασίας, το οποίο επιβεβαίωνε τη μετάβαση του Ψυχρού Πολέμου σε μια νέα φάση. Σε σχόλια και αναλύσεις, η σινοαμερικανική προσέγγιση παρουσιάζεται ως έκφραση πολιτικής ωριμότητας και στρατηγικής διορατικότητας, στοιχεία που προβάλλονται εμμέσως ως πρότυπα και για τη στάση που όφειλε να τηρήσει η Ελλάδα.

Παράλληλα, παρατηρείται μια χαρακτηριστική αποσιώπηση των εσωτερικών ιδεολογικών συνεπειών της στροφής. Ο ελληνικός τύπος σπανίως θέτει το ερώτημα κατά πόσο η αναγνώριση της Κίνας έρχεται σε αντίθεση με τον αντικομμουνιστικό χαρακτήρα του καθεστώτος. Αντίθετα, η προσαρμογή παρουσιάζεται ως αυτονόητη αντίδραση σε μια μεταβαλλόμενη διεθνή πραγματικότητα, στην οποία η ιδεολογία υποχωρεί μπροστά στις ανάγκες της εξωτερικής πολιτικής. Η σιωπή αυτή λειτουργεί ως μηχανισμός εξομάλυνσης της αντίφασης.⁵⁵

Στο πλαίσιο αυτό, η ίδια η ελληνική κυβέρνηση εμφανίζεται στον Τύπο ως παράγοντας σταθερότητας και ψυχραιμίας. Οι κινήσεις της εξωτερικής πολιτικής παρουσιάζονται ως προσεκτικά μελετημένες και απολύτως ευθυγραμμισμένες με τις διεθνείς εξελίξεις. Η αποκατάσταση των σχέσεων με την Κίνα δεν προβάλλεται ως πρωτοβουλία με ιδιαίτερο ιδεολογικό φορτίο, αλλά ως τυπική διπλωματική πράξη, ανάλογη με εκείνες άλλων κρατών του δυτικού στρατοπέδου⁵⁶.

Η στρατηγική αυτή του λόγου επέτρεψε στη δικτατορία να ενσωματώσει τη στροφή προς την Κίνα χωρίς να αναθεωρήσει δημόσια τον αντικομμουνιστικό της λόγο. Ο Τύπος λειτούργησε ως διαμεσολαβητής, μεταφράζοντας τις διεθνείς εξελίξεις σε αφήγημα συμβατό με το καθεστωτικό ιδεολογικό πλαίσιο. Η εξωτερική πολιτική παρουσιάστηκε ως πεδίο τεχνικής διαχείρισης και όχι ως ιδεολογικής επιλογής, περιορίζοντας έτσι τον χώρο για κριτική ή αμφισβήτηση.

---

⁵⁵ *Μακεδονία*, άρθρα εξωτερικής πολιτικής, Ιανουάριος–Φεβρουάριος 1972.

⁵⁶ Θεόδωρος Κουλουμπής, *σελ.* 160–170.

Η προσαρμογή της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής στη σινοαμερικανική προσέγγιση υπήρξε, επομένως, διαδικασία τόσο διπλωματική όσο και επικοινωνιακή. Μέσα από τον ελληνικό Τύπο, η στροφή προς την Κίνα εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο διεθνές αφήγημα «ρεαλισμού» και «αναγκαιότητας», το οποίο διευκόλυνε τη διαχείριση των ιδεολογικών αντιφάσεων του καθεστώτος. Το πλαίσιο αυτό θα αποτελέσει τη βάση για την αναλυτική εξέταση της στάσης και του λόγου του ελληνικού Τύπου στα επόμενα κεφάλαια, όπου η Κίνα θα βρεθεί στο επίκεντρο της δημοσιογραφικής αφήγησης.

4.0 ελληνικός Τύπος απέναντι στη σινοαμερικανική προσέγγιση (1971–1972).

4.1 Η παρουσίαση της σινοαμερικανικής προσέγγισης στον ελληνικό Τύπο (1971–1972).

Η σινοαμερικανική προσέγγιση αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα διεθνή γεγονότα των αρχών της δεκαετίας του 1970 και έτυχε εκτεταμένης κάλυψης από τον ελληνικό τύπο. Ήδη από τις πρώτες ενδείξεις μεταβολής της αμερικανικής στάσης απέναντι στη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, οι ελληνικές εφημερίδες άρχισαν να αφιερώνουν αυξανόμενο χώρο σε αναλύσεις και σχόλια, αντανακλώντας τόσο τη διεθνή σημασία του γεγονότος όσο και την ανάγκη ερμηνείας του στο εσωτερικό πολιτικό πλαίσιο της δικτατορίας.

Στα τέλη του 1971, μετά την ένταξη της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών, η σινοαμερικανική προσέγγιση παρουσιάζεται στον ελληνικό τύπο ως μέρος μιας ευρύτερης διεθνούς δυναμικής. Οι περισσότερες εφημερίδες υιοθετούν έναν τόνο που αποφεύγει την ιδεολογική φόρτιση και δίνει έμφαση στη «ρεαλιστική» διάσταση των εξελίξεων. Η Κίνα παύει να εμφανίζεται αποκλειστικά ως ιδεολογικός αντίπαλος και προβάλλεται ολοένα και περισσότερο ως αναπόσπαστο στοιχείο του διεθνούς συστήματος, με το οποίο οι μεγάλες δυνάμεις οφείλουν να συνδιαλέγονται.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η διαφοροποίηση του λόγου ανάμεσα σε εφημερίδες με διαφορετική σχέση προς το καθεστώς. Στην «Καθημερινή», η σινοαμερικανική προσέγγιση αναλύεται συχνά μέσα από το πρίσμα της διεθνούς στρατηγικής ισορροπίας. Τα σχετικά άρθρα τονίζουν ότι η προσέγγιση δεν συνιστά ιδεολογική μεταστροφή των Ηνωμένων Πολιτειών, αλλά αναγκαία προσαρμογή στις διεθνείς συνθήκες, ιδίως υπό το βάρος της σινοσοβιετικής ρήξης. Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι τεχνοκρατική και αποστασιοποιημένη, στοιχείο που ενισχύει την εικόνα της εξέλιξης ως «φυσικής» και αναπόφευκτης.

Αντίστοιχα, στο «Βήμα» παρατηρείται μεγαλύτερη έμφαση στην ιστορική σημασία της προσέγγισης. Η επίσκεψη Νίξον στο Πεκίνο παρουσιάζεται ως γεγονός που «κλείνει έναν κύκλο» του Ψυχρού Πολέμου και εγκαινιάζει μια νέα φάση στις διεθνείς σχέσεις. Παρά το γεγονός ότι η εφημερίδα λειτουργεί υπό λογοκρισία, τα δημοσιεύματα συχνά αφήνουν να διαφανεί μια συγκρατημένη κριτική απέναντι στις απόλυτες ιδεολογικές βεβαιότητες του παρελθόντος, υπονοώντας ότι η πραγματικότητα της διεθνούς πολιτικής υπαγορεύει πιο ευέλικτες στάσεις⁵⁷.

Στον φιλοκαθεστωτικό τύπο, και ιδίως στον «Ελεύθερο Κόσμο», η σινοαμερικανική προσέγγιση παρουσιάζεται με τρόπο που αποσκοπεί στην πλήρη απορρόφηση της ιδεολογικής αντίφασης. Η προσέγγιση ερμηνεύεται αποκλειστικά ως στρατηγική πρωτοβουλία των Ηνωμένων Πολιτειών, η οποία δεν θίγει τον αντικομμουνιστικό χαρακτήρα του δυτικού στρατοπέδου. Η Κίνα παρουσιάζεται ως κράτος που «εξαναγκάζεται» να προσαρμοστεί στους κανόνες του διεθνούς συστήματος, ενώ η αμερικανική πλευρά εμφανίζεται ως κυρίαρχος ρυθμιστής των εξελίξεων⁵⁸.

Η κάλυψη της επίσκεψης του Προέδρου Νίξον στο Πεκίνο τον Φεβρουάριο του 1972 αποτελεί κομβικό σημείο στην ανάλυση του ελληνικού τύπου. Οι εφημερίδες αφιερώνουν εκτενή πρωτοσέλιδα και αναλυτικά σχόλια, συχνά συνοδευόμενα από φωτογραφικό υλικό και χρονολόγια. Το γεγονός παρουσιάζεται ως «ιστορικό» και «παγκόσμιας εμβέλειας», όροι που επαναλαμβάνονται με αξιοσημείωτη συχνότητα. Η χρήση τέτοιων χαρακτηρισμών λειτουργεί ενισχυτικά στη φυσικοποίηση της στροφής και στη νομιμοποίηση των επακόλουθων πολιτικών επιλογών.

---

⁵⁷ *Βήμα*, πολιτικά σχόλια για τη σινοαμερικανική προσέγγιση, Δεκέμβριος 1971 – Ιανουάριος 1972.

⁵⁸ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Φεβρουάριος 1972.

Αξιοσημείωτη είναι η απουσία ουσιαστικής αναφοράς στις ιδεολογικές διαστάσεις της προσέγγισης. Ο ελληνικός τύπος σπανίως αναφέρεται στο γεγονός ότι η Κίνα παραμένει κομμουνιστικό κράτος ή ότι η προσέγγιση αυτή αντιβαίνει στη μέχρι τότε κυρίαρχη αντικομμουνιστική ρητορική. Αντιθέτως, το βάρος μετατοπίζεται στη γεωπολιτική ανάλυση, στις ισορροπίες ισχύος και στις πιθανές συνέπειες για τη Σοβιετική Ένωση. Η σιωπή αυτή δεν είναι τυχαία, αλλά εντάσσεται σε μια ευρύτερη στρατηγική αποφυγής ιδεολογικών αντιφάσεων.

Παράλληλα, ο ελληνικός τύπος παρουσιάζει τη σινοαμερικανική προσέγγιση ως εξέλιξη με άμεσες συνέπειες και για τα μικρότερα κράτη. Σε άρθρα γνώμης και πολιτικά σχόλια, υπογραμμίζεται ότι η νέα διεθνής πραγματικότητα επιβάλλει την επαναξιολόγηση των εξωτερικών πολιτικών επιλογών, χωρίς ωστόσο να κατονομάζεται ευθέως η ελληνική περίπτωση. Η έμμεση αυτή αναφορά λειτουργεί προπαρασκευαστικά, προετοιμάζοντας το έδαφος για την αποδοχή της ελληνοκινεζικής προσέγγισης που θα ακολουθήσει.

Η σύγκριση της κάλυψης της σινοαμερικανικής προσέγγισης με προηγούμενες διεθνείς κρίσεις αποκαλύπτει μια σαφή μετατόπιση στον λόγο του ελληνικού τύπου. Ενώ σε παλαιότερες περιπτώσεις κυριαρχούσε η ιδεολογική καταγγελία και η διχοτομική αντίληψη του κόσμου, στα έτη 1971–1972 παρατηρείται μια τάση εξορθολογισμού και αποϊδεολογικοποίησης της διεθνούς πολιτικής. Η μετατόπιση αυτή αντανακλά τόσο τις διεθνείς εξελίξεις όσο και τις ανάγκες του καθεστώτος να προσαρμοστεί χωρίς να διαρρήξει το ιδεολογικό του αφήγημα⁵⁹.

Συνολικά, η παρουσίαση της σινοαμερικανικής προσέγγισης στον ελληνικό τύπο χαρακτηρίζεται από μια προσεκτική ισορροπία ανάμεσα στην ενημέρωση και την ιδεολογική διαχείριση. Μέσα από την επιλογή θεμάτων, τη γλώσσα και τις αποσιωπήσεις, ο τύπος συνέβαλε στη μετατροπή μιας δυνητικά αποσταθεροποιητικής εξέλιξης σε αποδεκτό και αναμενόμενο γεγονός. Η ανάλυση αυτή καθιστά σαφές ότι ο ελληνικός τύπος δεν υπήρξε παθητικός δέκτης των διεθνών εξελίξεων, αλλά ενεργός παράγοντας στη διαμόρφωση του πλαισίου μέσα στο οποίο αυτές ερμηνεύθηκαν και έγιναν πολιτικά λειτουργικές στο εσωτερικό της χώρας.

---

⁵⁹ Odd Arne Westad, σελ. 405–415.

4.2 Η είσοδος της Κίνας στον ΟΗΕ μέσα από τον ελληνικό Τύπο (1971).

Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών τον Οκτώβριο του 1971 να αναγνωρίσει τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας ως τη μόνη νόμιμη εκπρόσωπο της Κίνας και να αποβάλει την αντιπροσωπεία της Ταϊβάν, αποτέλεσε γεγονός κομβικής σημασίας για το διεθνές σύστημα. Για τον ελληνικό τύπο, η εξέλιξη αυτή συνιστούσε μια ιδανική ευκαιρία αναπλαισίωσης της κινεζικής παρουσίας στη διεθνή πολιτική, καθώς επέτρεπε τη μετάβαση από την ιδεολογική καταγγελία στη θεσμική αποδοχή, χωρίς την ανάγκη ρητής ιδεολογικής αναθεώρησης.

Στις πρώτες αντιδράσεις που καταγράφονται στον ελληνικό ημερήσιο Τύπο, το γεγονός παρουσιάζεται κυρίως ως θεσμική και διαδικαστική εξέλιξη. Οι περισσότερες εφημερίδες δίνουν έμφαση στη διαδικασία της ψηφοφορίας, στους αριθμούς και στους διεθνείς συσχετισμούς που οδήγησαν στην υπερψήφιση του σχετικού ψηφίσματος. Η επιλογή αυτή δεν είναι ουδέτερη. Μετατοπίζοντας το βάρος από το ιδεολογικό περιεχόμενο στο θεσμικό αποτέλεσμα, ο Τύπος συμβάλλει στη φυσικοποίηση της αναγνώρισης της Κίνας ως αναπόφευκτης συνέπειας των διεθνών ισορροπιών.

Στην «Καθημερινή», η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ παρουσιάζεται ως «λογική κατάληξη» μιας μακρόχρονης διεθνούς διεργασίας. Τα σχετικά άρθρα υπογραμμίζουν ότι η εκπροσώπηση της Κίνας από την κυβέρνηση του Πεκίνου αντανακλά την πραγματικότητα της ισχύος και της αποτελεσματικής κυριαρχίας. Η χρήση όρων όπως «πραγματικότητα», «αντικειμενική εξέλιξη» και «διεθνής αναγκαιότητα» αποσκοπεί στη μετατόπιση της συζήτησης από το ερώτημα του «αν» έπρεπε να αναγνωριστεί η Κίνα στο «πότε» και «πώς» αυτό κατέστη αναπόφευκτο.

Αντίστοιχα, στο «Βήμα» η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ αντιμετωπίζεται ως σύμπτωμα βαθύτερων μεταβολών στο διεθνές σύστημα. Σε αναλύσεις και σχόλια, το γεγονός συνδέεται με την αποδυνάμωση του αυστηρού διπολισμού και την ανάδυση μιας πιο σύνθετης διεθνούς πραγματικότητας. Παρότι η εφημερίδα λειτουργεί υπό λογοκρισία, διακρίνεται μια προσπάθεια ιστορικοποίησης της εξέλιξης, με αναφορές στη μακρόχρονη απομόνωση της Κίνας και στις μεταβαλλόμενες ισορροπίες ισχύος⁶⁰.

Στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, και ειδικότερα στον «Ελεύθερο Κόσμο», η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ ερμηνεύεται μέσα από ένα αυστηρά ελεγχόμενο ιδεολογικό φίλτρο.

---

⁶⁰ Βήμα, διεθνείς αναλύσεις, Νοέμβριος 1971.

Η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα πολιτικών σκοπιμοτήτων και όχι ως ιδεολογική δικαίωση του κομμουνιστικού καθεστώτος του Πεκίνου. Η Κίνα εξακολουθεί να περιγράφεται ως κομμουνιστικό κράτος, ωστόσο η ιδιότητα αυτή απογυμνώνεται από την προηγούμενη απειλητική της διάσταση και υποβαθμίζεται μπροστά στη θεσμική πραγματικότητα της διεθνούς αναγνώρισης⁶¹.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η στάση του ελληνικού Τύπου απέναντι στο ζήτημα της Ταϊβάν. Παρά το γεγονός ότι η αποβολή της αντιπροσωπείας της Ταϊβάν από τον ΟΗΕ συνιστούσε σημαντική πολιτική εξέλιξη, οι περισσότερες εφημερίδες την αντιμετωπίζουν ως δευτερεύον ζήτημα. Η έμφαση δίνεται στην είσοδο της Κίνας και όχι στην απομάκρυνση της Ταϊβάν, γεγονός που υποδηλώνει μια συνειδητή επιλογή αποφυγής ευαίσθητων θεμάτων που θα μπορούσαν να εγείρουν ερωτήματα περί συμμαχιών και ιδεολογικής συνέπειας.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα δημοσιεύματα της περιόδου αποκαλύπτει μια σαφή τάση εξορθολογισμού της εξέλιξης. Όροι όπως «ισορροπία», «σταθερότητα» και «διεθνής τάξη» επανέρχονται με αυξανόμενη συχνότητα, υποκαθιστώντας την παλαιότερη πολεμική ρητορική. Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ παρουσιάζεται ως συμβολή στη σταθερότητα του διεθνούς συστήματος και όχι ως παράγοντας αποσταθεροποίησης, στοιχείο που διευκολύνει την αποδοχή της εξέλιξης από το ελληνικό αναγνωστικό κοινό.

Παράλληλα, ο ελληνικός Τύπος αξιοποιεί τη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών ως βασικό πλαίσιο ερμηνείας. Η αμερικανική αποδοχή της ένταξης της Κίνας παρουσιάζεται ως έμμεση επιβεβαίωση της ορθότητας της απόφασης, περιορίζοντας τον χώρο για ιδεολογική αμφισβήτηση. Η επίκληση της αμερικανικής στάσης λειτουργεί ως μηχανισμός νομιμοποίησης, ιδίως σε ένα καθεστώς που στηρίζει τη διεθνή του θέση στην ευθυγράμμιση με την Ουάσιγκτον⁶².

Η απουσία κριτικού προβληματισμού γύρω από τις ιδεολογικές συνέπειες της ένταξης της Κίνας είναι ιδιαίτερα ενδεικτική. Ο ελληνικός Τύπος σπανίως αναρωτιέται πώς η διεθνής αναγνώριση ενός κομμουνιστικού κράτους συνάδει με τον έντονο αντικομμουνιστικό λόγο του καθεστώτος. Αντίθετα, η εξέλιξη παρουσιάζεται ως τεχνικό

---

⁶¹ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Οκτώβριος–Νοέμβριος 1971.

⁶² Odd Arne Westad, *σελ.* 395–405.

ζήτημα διεθνούς εκπροσώπησης, αποσυνδεδεμένο από ιδεολογικές επιλογές. Η σιωπή αυτή αποτελεί βασικό στοιχείο της ιδεολογικής διαχείρισης της στροφής.

Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ λειτουργεί, τέλος, ως προπαρασκευαστικό στάδιο για την αποδοχή της ελληνοκινεζικής προσέγγισης που θα ακολουθήσει. Μέσα από τον ελληνικό Τύπο, η διεθνής αναγνώριση του Πεκίνου παρουσιάζεται ως τετελεσμένο γεγονός, το οποίο τα επιμέρους κράτη οφείλουν να λάβουν υπόψη στις δικές τους εξωτερικές πολιτικές επιλογές. Η Ελλάδα εντάσσεται σιωπηρά σε αυτή τη συλλογιστική, χωρίς να κατονομάζεται ακόμη ρητά, αλλά με τρόπο που καθιστά τη μελλοντική αναγνώριση της Κίνας απολύτως συμβατή με το κυρίαρχο αφήγημα.

Συνολικά, η παρουσίαση της εισόδου της Κίνας στον ΟΗΕ στον ελληνικό Τύπο αποκαλύπτει έναν λόγο προσεκτικά εξισορροπημένο ανάμεσα στη θεσμική αποδοχή και την ιδεολογική αποσιώπηση. Η εξέλιξη μετατρέπεται από δυνητική πρόκληση σε στοιχείο κανονικότητας, διευκολύνοντας την προσαρμογή τόσο της εξωτερικής πολιτικής όσο και του δημόσιου λόγου της δικτατορίας. Η ανάλυση αυτή καθιστά σαφές ότι ο ελληνικός Τύπος λειτούργησε ως βασικός μηχανισμός μετάφρασης των διεθνών εξελίξεων σε πολιτικά αποδεκτό εσωτερικό αφήγημα.

4.3 Ο λόγος περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας» στον ελληνικό Τύπο (1971–1972).

Κατά την περίοδο 1971–1972, ο ελληνικός Τύπος ανέπτυξε έναν διακριτό και επαναλαμβανόμενο λόγο γύρω από τις έννοιες του «ρεαλισμού» και της «διεθνούς αναγκαιότητας», προκειμένου να ερμηνεύσει και να νομιμοποιήσει τις ραγδαίες μεταβολές στη διεθνή πολιτική. Ο λόγος αυτός δεν εμφανίζεται αποσπασματικά, αλλά συγκροτεί ένα συνεκτικό σχήμα ερμηνείας, το οποίο επιτρέπει την ενσωμάτωση δυνητικά αντιφατικών εξελίξεων, όπως η προσέγγιση με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας, στο κυρίαρχο αφήγημα της δικτατορίας.

Η έννοια του «ρεαλισμού» χρησιμοποιείται στον Τύπο ως αντιδιαστολή προς τον «δογματισμό». Σε άρθρα γνώμης και πολιτικά σχόλια, ο ρεαλισμός παρουσιάζεται ως ώριμη στάση που λαμβάνει υπόψη τους συσχετισμούς ισχύος και τις αντικειμενικές συνθήκες του διεθνούς συστήματος. Αντιθέτως, ο δογματισμός συνδέεται με

παρωχημένες αντιλήψεις, ιδεολογική ακαμψία και αδυναμία προσαρμογής. Η αντιδιαστολή αυτή λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός νομιμοποίησης της στροφής, ό,τι υπαγορεύεται από τον «ρεαλισμό» δεν μπορεί να θεωρηθεί ιδεολογική υποχώρηση.

Στην «Καθημερινή», ο λόγος περί ρεαλισμού αποκτά συχνά τεχνοκρατικά χαρακτηριστικά. Η διεθνής πολιτική παρουσιάζεται ως πεδίο αντικειμενικών αναγκαιοτήτων, όπου τα κράτη οφείλουν να προσαρμόζονται στις μεταβαλλόμενες ισορροπίες. Η αναγνώριση της Κίνας και η αποδοχή της σινοαμερικανικής προσέγγισης εντάσσονται σε αυτή τη συλλογιστική ως «αναπόφευκτες εξελίξεις». Η χρήση όρων όπως «πραγματικότητα», «συσχετισμοί δυνάμεων» και «διεθνές περιβάλλον» αποσκοπεί στην αποπολιτικοποίηση της επιλογής και στη μετατροπή της σε τεχνική αναγκαιότητα.

Παρόμοια, στο «Βήμα» ο ρεαλισμός εμφανίζεται ως ιστορικό μάθημα. Τα δημοσιεύματα της περιόδου συχνά αναφέρονται στη μακρά διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και στις μεταβολές που υπέστη το διεθνές σύστημα, υπονοώντας ότι οι ιδεολογικές βεβαιότητες της πρώιμης μεταπολεμικής περιόδου δεν είναι πλέον λειτουργικές. Χωρίς να αμφισβητείται ανοιχτά ο αντικομμουνιστικός χαρακτήρας του καθεστώτος, αφήνεται να εννοηθεί ότι η επιμονή σε απόλυτες διαχωριστικές γραμμές θα οδηγούσε σε διπλωματική απομόνωση⁶³.

Στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, και ιδιαίτερα στον «Ελεύθερο Κόσμο», ο λόγος περί «διεθνούς αναγκαιότητας» λειτουργεί ως ακόμη ισχυρότερο εργαλείο ιδεολογικής απορρόφησης. Η αναγκαιότητα παρουσιάζεται ως εξωτερικός καταναγκασμός, ανεξάρτητος από τις προθέσεις ή τις ιδεολογικές επιλογές της ελληνικής κυβέρνησης. Με τον τρόπο αυτό, η προσαρμογή στις διεθνείς εξελίξεις αποσυνδέεται από την πολιτική βούληση του καθεστώτος και μετατρέπεται σε υποχρεωτική αντίδραση σε δεδομένα που επιβάλλει το διεθνές σύστημα⁶⁴.

Η έννοια της «διεθνούς αναγκαιότητας» εμφανίζεται συχνά σε συνδυασμό με αναφορές στη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών. Η αμερικανική πολιτική προβάλλεται ως σημείο αναφοράς και ως τελικός κριτής της ορθότητας των επιλογών. Εφόσον η Ουάσιγκτον επιλέγει την προσέγγιση με το Πεκίνο, η αναγκαιότητα της προσαρμογής καθίσταται ανταπόδεικτη και για τους συμμάχους της. Η επίκληση αυτή περιορίζει τον

⁶³ *Βήμα*, πολιτικά σχόλια, Δεκέμβριος 1971 – Φεβρουάριος 1972.

⁶⁴ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Ιανουάριος–Μάρτιος 1972.

χώρο για εσωτερική κριτική και παρουσιάζει την ευθυγράμμιση ως φυσική συνέπεια της συμμαχικής σχέσης.

Αξιοσημείωτη είναι η λειτουργία της γλώσσας στη συγκρότηση του λόγου αυτού. Οι όροι «ρεαλισμός» και «αναγκαιότητα» χρησιμοποιούνται με τρόπο αξιολογικά φορτισμένο. Ο πρώτος συνδέεται με τη σοβαρότητα, τη σύνεση και την υπευθυνότητα, ενώ ο δεύτερος με την αντικειμενικότητα και την απουσία εναλλακτικών επιλογών. Αντιθέτως, όροι που θα μπορούσαν να υποδηλώνουν επιλογή ή απόφαση, όπως «στρατηγική στροφή» ή «πολιτική μεταβολή», αποφεύγονται συστηματικά. Η γλωσσική αυτή επιλογή αποσκοπεί στη μείωση της πολιτικής ορατότητας της αλλαγής.

Η λειτουργία του λόγου περί ρεαλισμού γίνεται ιδιαίτερα εμφανής στην κάλυψη της ένταξης της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και της επίσκεψης Νίξον στο Πεκίνο. Και στις δύο περιπτώσεις, ο ελληνικός Τύπος αποφεύγει να θέσει το ερώτημα της ιδεολογικής συνέπειας και εστιάζει στις «αντικειμενικές συνθήκες» που καθιστούν τις εξελίξεις αυτές αναπόφευκτες. Η στροφή παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα διεθνών πιέσεων και όχι ως προϊόν πολιτικής επιλογής, στοιχείο που διευκολύνει την αποδοχή της από το αναγνωστικό κοινό⁶⁵.

Παράλληλα, ο λόγος αυτός λειτουργεί και προληπτικά. Προετοιμάζει το έδαφος για την αποδοχή μελλοντικών κινήσεων της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής, συμπεριλαμβανομένης της αποκατάστασης των ελληνοκινεζικών σχέσεων. Εφόσον η διεθνής αναγκαιότητα παρουσιάζεται ως καθοριστικός παράγοντας, οποιαδήποτε σχετική απόφαση μπορεί να ενταχθεί εκ των προτέρων στο ίδιο ερμηνευτικό σχήμα, χωρίς να απαιτείται εκτενής αιτιολόγηση.

Η σύγκριση μεταξύ διαφορετικών εφημερίδων αποκαλύπτει ότι, παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις ύφους και έμφασης, ο πυρήνας του λόγου περί ρεαλισμού είναι κοινός. Ακόμη και εκεί όπου διακρίνεται μεγαλύτερη αναλυτική διάθεση, η βασική παραδοχή παραμένει αμετάβλητη. Οι διεθνείς εξελίξεις υπαγορεύουν τις επιλογές και περιορίζουν τον χώρο της ιδεολογικής αντιπαράθεσης. Η σύγκλιση αυτή υποδηλώνει ότι ο λόγος δεν αποτελεί απλώς δημοσιογραφική επιλογή, αλλά μέρος ενός ευρύτερου πλαισίου ιδεολογικής διαχείρισης⁶⁶.

---

⁶⁵ Odd Arne Westad, *σελ.* 405–415.

⁶⁶ Θεόδωρος Κουλουμπής, *σελ.* 170–180.

Συνολικά, ο λόγος περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας» στον ελληνικό Τύπο της περιόδου 1971–1972 λειτουργεί ως κεντρικός μηχανισμός μετάβασης. Επιτρέπει τη μετατόπιση από τον αυστηρό αντικομμουνισμό σε μια πιο ευέλικτη και προσαρμοστική στάση, χωρίς την ανάγκη ρητής αναθεώρησης του καθεστωτικού αφηγήματος. Μέσα από τη γλώσσα, τις εμφάσεις και τις αποσιωπήσεις, ο Τύπος συμβάλλει καθοριστικά στη μετατροπή μιας ιδεολογικά φορτισμένης στροφής σε αυτονόητη διεθνή κανονικότητα. Η ανάλυση αυτή καθιστά σαφές ότι ο ελληνικός Τύπος δεν αντέδρασε απλώς στις διεθνείς εξελίξεις, αλλά συνέβαλε ενεργά στη νομιμοποίησή τους στο εσωτερικό πολιτικό πεδίο.

4.4 Η εικόνα της Κίνας στον ελληνικό Τύπο πριν και μετά το 1971: από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό».

Η εικόνα της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας στον ελληνικό Τύπο γνώρισε μια σαφή και πολυεπίπεδη μεταβολή γύρω στο έτος 1971. Η μεταβολή αυτή δεν συνίσταται σε μια απότομη ανατροπή της προηγούμενης ρητορικής, αλλά σε μια σταδιακή αναπλαισίωση, κατά την οποία η Κίνα μετακινείται από τον χώρο της ιδεολογικής απειλής στον χώρο της διεθνούς κανονικότητας. Η σύγκριση της δημοσιογραφικής εικόνας πριν και μετά την ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ αποκαλύπτει με σαφήνεια τον τρόπο με τον οποίο ο ελληνικός Τύπος λειτούργησε ως μηχανισμός ιδεολογικής προσαρμογής.

Κατά την περίοδο πριν από το 1971, η Κίνα εμφανίζεται στον ελληνικό Τύπο σχεδόν αποκλειστικά μέσα από το πρίσμα του Ψυχρού Πολέμου και του αντικομμουνιστικού λόγου. Οι αναφορές στο Πεκίνο είναι περιορισμένες και, όταν υπάρχουν, εντάσσονται σε γενικότερες αφηγήσεις περί «κομμουνιστικού κόσμου». Η Κίνα δεν παρουσιάζεται ως αυτόνομος διεθνής δρών, αλλά ως μέρος ενός αδιαφοροποίητου μπλοκ, συχνά ταυτισμένου με τη Σοβιετική Ένωση ή με τον παγκόσμιο κομμουνιστικό κίνδυνο⁶⁷.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται είναι έντονα φορτισμένη. Όροι όπως «κόκκινη Κίνα», «μαοϊκό καθεστώς» και «κομμουνιστική απειλή» εμφανίζονται συχνά, ιδίως στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο. Η Κίνα παρουσιάζεται ως κράτος ιδεολογικά

---

⁶⁷ *Ελεύθερος Κόσμος*, διεθνή σχόλια, 1968–1970.

αδιάλλακτο, επεκτατικό και απρόβλεπτο, χωρίς ιδιαίτερη ανάλυση της εσωτερικής της δυναμικής ή των διαφορών της με άλλα κομμουνιστικά κράτη. Η απουσία αναλυτικής προσέγγισης ενισχύει τον αφηρημένο χαρακτήρα της απειλής.

Στις εφημερίδες ευρείας κυκλοφορίας, όπως η «Καθημερινή» και το «Βήμα», η Κίνα εμφανίζεται κυρίως σε ειδήσεις που αφορούν διεθνείς εντάσεις, στρατιωτικές παρελάσεις ή ιδεολογικές εκδηλώσεις του καθεστώτος. Οι αναφορές αυτές δεν συνοδεύονται από εκτενή σχόλια, γεγονός που υποδηλώνει ότι η Κίνα δεν θεωρείται πρωτεύων παράγοντας για την ελληνική εξωτερική πολιτική. Η περιθωριοποίηση αυτή αντανακλά τη διεθνή απομόνωση του Πεκίνου και τη μη αναγνώρισή του από το δυτικό στρατόπεδο⁶⁸.

Η ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ το 1971 λειτουργεί ως καταλύτης για την αναδιαμόρφωση της δημοσιογραφικής εικόνας της χώρας. Από τη στιγμή αυτή και έπειτα, η Κίνα δεν μπορεί πλέον να αντιμετωπίζεται ως περιθωριακό ή «παράνομο» καθεστώς. Ο ελληνικός Τύπος αναγκάζεται να προσαρμοστεί στη νέα θεσμική πραγματικότητα και να εντάξει το Πεκίνο στο κανονικό ρεπερτόριο της διεθνούς πολιτικής.

Η αλλαγή αυτή αποτυπώνεται πρώτα απ' όλα στη γλώσσα. Ο όρος «κόκκινη Κίνα» υποχωρεί αισθητά, ενώ αντικαθίσταται από πιο ουδέτερες διατυπώσεις, όπως «Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας» ή απλώς «Κίνα». Η μετατόπιση αυτή δεν είναι απλή τυπική προσαρμογή, αλλά σηματοδοτεί την αποφόρτιση της έννοιας και τη μετάβαση από τον ιδεολογικό χαρακτηρισμό στη θεσμική αναγνώριση.⁶⁹

Παράλληλα, αυξάνεται σημαντικά ο όγκος των δημοσιευμάτων που αφορούν την Κίνα. Οι εφημερίδες αρχίζουν να δημοσιεύουν αναλύσεις για τη διεθνή της θέση, τις σχέσεις της με τις μεγάλες δυνάμεις και τον ρόλο της στον ΟΗΕ. Η Κίνα εμφανίζεται πλέον ως παράγοντας που επηρεάζει τις παγκόσμιες εξελίξεις και όχι απλώς ως ιδεολογικό σύμβολο. Η μεταβολή αυτή αντανακλά τη γενικότερη αναδιάταξη του διεθνούς συστήματος στις αρχές της δεκαετίας του 1970.

Μετά την επίσκεψη του Προέδρου Νίξον στο Πεκίνο το 1972, η εικόνα της Κίνας στον ελληνικό Τύπο μετασχηματίζεται ακόμη περισσότερο. Η Κίνα παρουσιάζεται πλέον ως κράτος με το οποίο οι μεγάλες δυνάμεις διαπραγματεύονται και

---

⁶⁸ *Βήμα*, διεθνείς ανταποκρίσεις, 1970.

συνεργάζονται, ανεξαρτήτως ιδεολογικών διαφορών. Η έμφαση μετατοπίζεται από το καθεστώς της χώρας στη γεωπολιτική της σημασία.

Στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, η μεταβολή αυτή συνοδεύεται από μια προσπάθεια ενσωμάτωσης της Κίνας στο αφήγημα του δυτικού ρεαλισμού. Η προσέγγιση ΗΠΑ–Κίνας παρουσιάζεται ως επιβεβαίωση της ανωτερότητας της δυτικής στρατηγικής σκέψης, η οποία «υποχρεώνει» ακόμη και τα κομμουνιστικά καθεστώτα να προσαρμοστούν στους κανόνες του διεθνούς συστήματος. Η Κίνα δεν παύει να είναι κομμουνιστική, αλλά ο κομμουνισμός της παύει να αποτελεί το κυρίαρχο ερμηνευτικό κλειδί.⁷⁰

Στις εφημερίδες με πιο αναλυτικό προσανατολισμό, η Κίνα αντιμετωπίζεται ως αυτόνομος πόλος ισχύος. Τα δημοσιεύματα αναδεικνύουν τις διαφοροποιήσεις της από τη Σοβιετική Ένωση και υπογραμμίζουν τη σημασία της σινοσοβιετικής ρήξης. Η χώρα παρουσιάζεται ως δρών που επιδιώκει τα εθνικά του συμφέροντα μέσα σε ένα πολυκεντρικό διεθνές σύστημα, στοιχείο που ενισχύει την εικόνα της ως «κανονικού» κράτους.⁷¹

Η σύγκριση πριν και μετά το 1971 αναδεικνύει όχι μόνο όσα αλλάζουν, αλλά και όσα παραμένουν σιωπηρά. Παρά τη σαφή μεταβολή του τόνου, ο ελληνικός Τύπος αποφεύγει συστηματικά να αναστοχαστεί το παρελθόν του. Δεν υπάρχει ουσιαστική αυτοκριτική για την προηγούμενη δαιμονοποίηση της Κίνας, ούτε ρητή παραδοχή αλλαγής στάσης. Η μεταβολή παρουσιάζεται ως φυσική συνέπεια των διεθνών εξελίξεων και όχι ως αναθεώρηση ιδεολογικών βεβαιοτήτων.

Η σιωπή αυτή είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική. Δείχνει ότι ο στόχος δεν είναι η ιδεολογική συνέπεια, αλλά η διατήρηση της συνοχής του κυρίαρχου αφηγήματος. Ο αντικομμουνισμός δεν εγκαταλείπεται, απλώς παύει να εφαρμόζεται στην περίπτωση της Κίνας. Η εξαίρεση αυτή δεν εξηγείται, αλλά κανονικοποιείται μέσω του λόγου περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας».

Συνολικά, η μεταβολή της εικόνας της Κίνας στον ελληνικό Τύπο συνιστά χαρακτηριστικό παράδειγμα του τρόπου με τον οποίο τα μέσα ενημέρωσης της δικτατορίας προσαρμόζονταν στις διεθνείς εξελίξεις. Από ιδεολογικός εχθρός, η Κίνα μετατρέπεται σε αναγκαίο συνομιλητή, χωρίς η μετάβαση αυτή να προκαλεί ανοιχτή

⁷⁰ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Φεβρουάριος–Μάρτιος 1972.

⁷¹ *Βήμα*, διεθνείς αναλύσεις, 1972.

ιδεολογική κρίση. Η ανάλυση αυτή επιβεβαιώνει ότι ο ελληνικός Τύπος λειτούργησε ως κρίσιμος μηχανισμός μετάφρασης και εξομάλυνσης των διεθνών μεταβολών, προετοιμάζοντας το έδαφος για την αποδοχή της ελληνοκινεζικής προσέγγισης που θα εξεταστεί στο επόμενο κεφάλαιο.

5. Η Ελλάδα, η Κίνα και ο Τύπος το 1972.

5.1 Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων (1972).

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1972 αποτέλεσε το επιστέγασμα μιας διαδικασίας προσαρμογής που είχε ήδη προετοιμαστεί τόσο στο επίπεδο της διεθνούς πολιτικής όσο και στο επίπεδο του δημόσιου λόγου. Η εξέλιξη αυτή δεν συνιστούσε απλώς μια τεχνική διπλωματική πράξη, αλλά μια πολιτικά και ιδεολογικά φορτισμένη επιλογή, η οποία έπρεπε να ενταχθεί σε ένα συνεκτικό αφήγημα, συμβατό με τον αντικομμουνιστικό χαρακτήρα της δικτατορίας.

Η χρονική συγκυρία της αποκατάστασης των σχέσεων δεν ήταν τυχαία. Μετά την ένταξη της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών και την επίσκεψη του Προέδρου Νίξον στο Πεκίνο, η διεθνής αναγνώριση του κινεζικού καθεστώτος είχε καταστεί μη αναστρέψιμη. Για την ελληνική κυβέρνηση, η καθυστέρηση στην προσαρμογή θα ισοδυναμούσε με διπλωματική υστέρηση και πιθανή απομόνωση. Η αποκατάσταση των σχέσεων με το Πεκίνο μπορούσε πλέον να παρουσιαστεί όχι ως ιδεολογική υπαναχώρηση, αλλά ως αναγκαία ευθυγράμμιση με τις διεθνείς εξελίξεις.

Ο ελληνικός Τύπος προετοίμασε συστηματικά το έδαφος για την εξέλιξη αυτή. Ήδη από τις αρχές του 1972, δημοσιεύματα αναφέρονται σε «επανεξέταση» της ελληνικής στάσης έναντι της Κίνας, χωρίς ωστόσο να γίνεται λόγος για πολιτική στροφή. Η χρήση ουδέτερων όρων, όπως «διπλωματική προσαρμογή» και «εκσυγχρονισμός της εξωτερικής πολιτικής», συμβάλλει στη μείωση του ιδεολογικού φορτίου της

απόφασης. Η Κίνα παρουσιάζεται ως διεθνής πραγματικότητα, την οποία η Ελλάδα οφείλει να λάβει υπόψη στο πλαίσιο μιας υπεύθυνης εξωτερικής πολιτικής.⁷²

Ιδιαίτερη σημασία έχει ο τρόπος με τον οποίο παρουσιάζονται οι επίσημες κυβερνητικές ανακοινώσεις. Τα σχετικά ανακοινωθέντα του Υπουργείου Εξωτερικών είναι λιτά και αποφεύγουν οποιαδήποτε ιδεολογική αναφορά. Η αποκατάσταση των σχέσεων παρουσιάζεται ως τυπική διπλωματική πράξη, στο πλαίσιο της οποίας η Ελλάδα αναγνωρίζει μια κυβέρνηση που εκπροσωπεί πλέον τη χώρα της στο διεθνές σύστημα. Η έμφαση στη θεσμική διάσταση της απόφασης αποσκοπεί στη εγκαθίδρυση της και στη μείωση των ενδεχόμενων αντιδράσεων.⁷³

Στον ελληνικό Τύπο, η ανακοίνωση της αποκατάστασης των σχέσεων αντιμετωπίζεται με εμφανή ψυχραιμία. Οι περισσότερες εφημερίδες παρουσιάζουν το γεγονός σε εσωτερικές σελίδες, αποφεύγοντας την υπερβολική προβολή. Η επιλογή αυτή είναι ενδεικτική της επιθυμίας να αποφευχθεί η ανάδειξη της ιδεολογικής διάστασης της απόφασης. Η αποκατάσταση των σχέσεων δεν παρουσιάζεται ως «ιστορικό γεγονός», αλλά ως φυσική συνέχεια των διεθνών εξελίξεων.

Η στάση αυτή διαφοροποιείται ελαφρώς στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, όπου η αποκατάσταση των σχέσεων εντάσσεται ρητά στο πλαίσιο της συμμαχικής ευθυγράμμισης με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Η ελληνική απόφαση παρουσιάζεται ως συνέπεια της αμερικανικής πολιτικής και ως ένδειξη υπευθυνότητας της ελληνικής κυβέρνησης. Με τον τρόπο αυτό, η στροφή προς την Κίνα αποσυνδέεται από την ελληνική πρωτοβουλία και παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων, περιορίζοντας τον χώρο για εσωτερική αμφισβήτηση.⁷⁴

Αξιοσημείωτη είναι η απουσία αναφοράς στον ιδεολογικό χαρακτήρα του κινεζικού καθεστώτος. Σε αντίθεση με προηγούμενες περιόδους, όπου ο κομμουνισμός της Κίνας αποτελούσε κεντρικό στοιχείο της δημοσιογραφικής αφήγησης, στα δημοσιεύματα του 1972 η ιδεολογία υποχωρεί στο παρασκήνιο. Η Κίνα παρουσιάζεται πρωτίστως ως κράτος και ως διπλωματικός συνομιλητής, γεγονός που υποδηλώνει τη συνειδητή αποϊδεολογικοποίηση της εικόνας της.

---

⁷² *Βήμα*, πολιτικά σχόλια για την εξωτερική πολιτική, Φεβρουάριος 1972.

⁷³ Υπουργείο Εξωτερικών, επίσημα ανακοινωθέντα, 1972.

⁷⁴ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Μάρτιος 1972.

Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων συνοδεύεται από αναφορές στις πιθανές οικονομικές και εμπορικές προοπτικές. Ο ελληνικός Τύπος κάνει λόγο για «νέες δυνατότητες συνεργασίας» και για «άνοιγμα αγορών», χωρίς ωστόσο να παρέχει συγκεκριμένα στοιχεία. Η αναφορά αυτή λειτουργεί περισσότερο ως συμπληρωματικό επιχείρημα υπέρ της απόφασης, ενισχύοντας την εικόνα της ως πρακτικής και ωφέλιμης επιλογής.

Παράλληλα, η στάση του Τύπου αποκαλύπτει μια προσεκτική ισορροπία ανάμεσα στη νομιμοποίηση της απόφασης και στη διατήρηση του αντικομμουνιστικού αφηγήματος. Η αποκατάσταση των σχέσεων δεν συνοδεύεται από καμία μορφή εξιδανίκευσης της Κίνας ούτε από θετικές αξιολογικές κρίσεις για το καθεστώς της. Αντιθέτως, η ουδετερότητα της γλώσσας επιτρέπει τη συνύπαρξη της νέας διπλωματικής πραγματικότητας με τον παλαιό ιδεολογικό λόγο.

Η ανάλυση των δημοσιευμάτων της περιόδου δείχνει ότι η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων αντιμετωπίστηκε περισσότερο ως διαχειριστικό ζήτημα παρά ως πολιτική τομή. Ο ελληνικός Τύπος συνέβαλε ενεργά στη μετατροπή μιας δυνητικά αντιφατικής απόφασης σε πράξη κανονικότητας. Μέσα από τη γλώσσα, τη θεματολογία και τις αποσιωπήσεις, η στροφή προς την Κίνα παρουσιάστηκε ως αναμενόμενη και αναγκαία.

Η εξέλιξη αυτή επιβεβαιώνει τον ρόλο του Τύπου ως βασικού μηχανισμού διαμεσολάβησης μεταξύ διεθνούς πολιτικής και εσωτερικού πολιτικού πεδίου. Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί με την ίδια ομαλότητα χωρίς την προηγούμενη προετοιμασία του δημόσιου λόγου. Το γεγονός αυτό καθιστά σαφές ότι η ανάλυση του Τύπου δεν αποτελεί απλώς συμπληρωματικό στοιχείο, αλλά κεντρικό εργαλείο κατανόησης της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής της περιόδου.

5.2 Οι αντιδράσεις και η πρόσληψη της ελληνοκινεζικής προσέγγισης στον ελληνικό Τύπο (1972).

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1972 αποτέλεσε γεγονός που, παρά τη σχετική μετριοπάθεια της επίσημης προβολής του, ενεργοποίησε έναν ιδιαίτερο μηχανισμό πρόσληψης στον

ελληνικό Τύπο. Οι αντιδράσεις δεν εκφράστηκαν με τη μορφή ανοιχτής αντιπαράθεσης ή έντονου δημόσιου διαλόγου, κάτι που άλλωστε ήταν αναμενόμενο σε συνθήκες δικτατορίας, αλλά μέσω λεπτών ρητορικών επιλογών, ιεράρχησης της είδησης και τρόπων πλαισίωσης που αποκαλύπτουν τις βαθύτερες λειτουργίες του δημοσιογραφικού λόγου.

Στις περισσότερες εφημερίδες, η ανακοίνωση της αποκατάστασης των σχέσεων παρουσιάζεται με περιορισμένη προβολή. Η είδηση εντάσσεται συχνά στις εσωτερικές σελίδες και συνοδεύεται από σύντομα ενημερωτικά κείμενα, χωρίς εκτενή σχόλια ή αναλύσεις. Η επιλογή αυτή υποδηλώνει μια συνειδητή προσπάθεια εξομάλυνσης του γεγονότος και περιορισμού της ιδεολογικής του ορατότητας. Η προσέγγιση με την Κίνα δεν αναδεικνύεται ως πολιτική τομή, αλλά ως διοικητική εξέλιξη εντός της κανονικότητας της διεθνούς πολιτικής.

Στην «Καθημερινή», η πρόσληψη της ελληνοκινεζικής προσέγγισης χαρακτηρίζεται από έναν τόνο ψυχραιμίας και τεχνοκρατικής ουδετερότητας. Τα δημοσιεύματα δίνουν έμφαση στη θεσμική διάσταση της απόφασης και στη διεθνή συγκυρία που την καθιστά αναγκαία. Η αποκατάσταση των σχέσεων παρουσιάζεται ως λογική συνέπεια της ένταξης της Κίνας στον ΟΗΕ και της γενικότερης μεταβολής των διεθνών συσχετισμών. Η απουσία αξιολογικών κρίσεων λειτουργεί ως μηχανισμός κανονικοποίησης της απόφασης.

Αντίστοιχα, στο «Βήμα» η είδηση εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο διεθνών εξελίξεων. Παρότι η εφημερίδα αποφεύγει την ανοιχτή κριτική, διακρίνεται μια μεγαλύτερη αναλυτική διάθεση σε σύγκριση με άλλους τίτλους. Η ελληνοκινεζική προσέγγιση παρουσιάζεται ως μέρος μιας γενικότερης αναδιάταξης του διεθνούς συστήματος, στην οποία τα μικρότερα κράτη καλούνται να προσαρμοστούν. Η έμφαση αυτή επιτρέπει την έμμεση αποφόρτιση της ιδεολογικής διάστασης, μετατοπίζοντας το βάρος στη δομή του διεθνούς περιβάλλοντος.⁷⁵

Στον φιλοκαθεστωτικό Τύπο, και ειδικότερα στον «Ελεύθερο Κόσμο», η πρόσληψη της απόφασης εντάσσεται ρητά στο αφήγημα της συμμαχικής ευθυγράμμισης. Η αποκατάσταση των σχέσεων παρουσιάζεται ως απόρροια της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών και ως ένδειξη της υπευθυνότητας της ελληνικής κυβέρνησης, η οποία «παρακολουθεί τις εξελίξεις» και ενεργεί σε συμφωνία με τον δυτικό κόσμο. Η

---

⁷⁵ *Βήμα*, πολιτικές αναλύσεις, Απρίλιος 1972.

ρητορική αυτή αποσκοπεί στη μετάκληση της ευθύνης της επιλογής σε εξωτερικούς παράγοντες, περιορίζοντας τον χώρο για ιδεολογική αμφισβήτηση.⁷⁶

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απουσία αρνητικών ή επικριτικών αντιδράσεων στον Τύπο. Η έλλειψη αυτή δεν μπορεί να αποδοθεί αποκλειστικά στη λογοκρισία, αλλά και στη συνειδητή στρατηγική διαχείρισης του λόγου. Ο ελληνικός Τύπος έχει ήδη, στα προηγούμενα έτη, προετοιμάσει το έδαφος για την αποδοχή της στροφής προς την Κίνα μέσω του λόγου περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας». Η αποκατάσταση των σχέσεων εμφανίζεται έτσι ως αναμενόμενη εξέλιξη και όχι ως αιφνίδια ή προβληματική απόφαση.

Η γλώσσα που χρησιμοποιείται στα δημοσιεύματα είναι αποκαλυπτική. Όροι όπως «αποκατάσταση», «έναρξη διπλωματικών σχέσεων» και «ανταλλαγή διαπιστευτηρίων» κυριαρχούν, ενώ απουσιάζουν εκφράσεις που θα μπορούσαν να υποδηλώνουν ιδεολογική φόρτιση ή πολιτική αντιπαράθεση. Η Κίνα αναφέρεται πλέον σχεδόν αποκλειστικά με την επίσημη ονομασία της, γεγονός που υποδηλώνει τη θεσμική της αποδοχή και την πλήρη ενσωμάτωσή της στο διεθνές λεξιλόγιο του ελληνικού Τύπου.⁷⁷

Παράλληλα, παρατηρείται μια ενδιαφέρουσα μορφή έμμεσης θετικής αποτίμησης της εξέλιξης, κυρίως μέσω αναφορών στις οικονομικές και εμπορικές προοπτικές. Χωρίς να δίνονται συγκεκριμένα στοιχεία, ορισμένα δημοσιεύματα κάνουν λόγο για «νέες δυνατότητες συνεργασίας» και για «διεύρυνση των διεθνών επαφών της χώρας». Οι αναφορές αυτές λειτουργούν επικουρικά, ενισχύοντας την εικόνα της απόφασης ως πρακτικής και ωφέλιμης, χωρίς να απαιτείται ιδεολογική αιτιολόγηση.

Η σύγκριση της πρόσληψης της ελληνοκινεζικής προσέγγισης με άλλες διεθνείς εξελίξεις της περιόδου είναι ιδιαίτερα διαφωτιστική. Σε περιπτώσεις όπου οι εξελίξεις μπορούσαν να προκαλέσουν εσωτερικές πολιτικές εντάσεις, ο ελληνικός Τύπος συχνά υιοθετούσε έναν πιο αμυντικό ή απολογητικό λόγο. Αντιθέτως, στην περίπτωση της Κίνας, η σχετική ομοιογένεια και η απουσία έντονων διαφοροποιήσεων υποδηλώνουν ότι η στροφή είχε ήδη ενσωματωθεί στο κυρίαρχο ερμηνευτικό σχήμα.

Η πρόσληψη της ελληνοκινεζικής προσέγγισης αποκαλύπτει, τέλος, τον ρόλο του Τύπου ως μηχανισμού εξομάλυνσης και μετάφρασης της εξωτερικής πολιτικής. Μέσα

⁷⁶ *Ελεύθερος Κόσμος*, κύρια άρθρα, Μάρτιος–Απρίλιος 1972.

⁷⁷ *Απογευματινή*, διεθνείς ειδήσεις, 1972.

από τη σιωπή, την ουδετερότητα και την τεχνοκρατική γλώσσα, μια απόφαση με σαφές ιδεολογικό φορτίο μετατρέπεται σε ζήτημα διοικητικής κανονικότητας. Η λειτουργία αυτή είναι κρίσιμη για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ δικτατορίας, Τύπου και διεθνών εξελίξεων.

Συνολικά, οι αντιδράσεις και η πρόσληψη της ελληνοκινεζικής προσέγγισης στον ελληνικό Τύπο επιβεβαιώνουν ότι η μετάβαση από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό» δεν υπήρξε αποτέλεσμα δημόσιου διαλόγου, αλλά προϊόν προσεκτικής διαχείρισης του λόγου. Ο Τύπος δεν αμφισβήτησε τη στροφή, την έκανε αποδεκτή. Με τον τρόπο αυτό, συνέβαλε καθοριστικά στη νομιμοποίηση μιας σημαντικής εξωτερικής πολιτικής επιλογής, ολοκληρώνοντας τη διαδικασία προσαρμογής που είχε ξεκινήσει με τις διεθνείς εξελίξεις των αρχών της δεκαετίας του 1970.

5.3 Η ελληνοκινεζική προσέγγιση ως στοιχείο διεθνούς νομιμοποίησης της δικτατορίας.

Η αποκατάσταση των διπλωματικών σχέσεων μεταξύ της Ελλάδας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1972 δεν αποτέλεσε μόνο μια πράξη εξωτερικής πολιτικής προσαρμογής, αλλά εντάχθηκε σε ένα ευρύτερο πλαίσιο επιδίωξης διεθνούς νομιμοποίησης από το καθεστώς της 21ης Απριλίου. Σε μια περίοδο κατά την οποία η δικτατορία αντιμετώπιζε αυξανόμενη διεθνή κριτική για τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον αυταρχικό χαρακτήρα της, κάθε κίνηση που μπορούσε να ενισχύσει την εικόνα της Ελλάδας ως «κανονικού» και αξιόπιστου διεθνούς δρώντος αποκτούσε ιδιαίτερη σημασία.

Η έννοια της διεθνούς νομιμοποίησης δεν εμφανίζεται ρητά στον ελληνικό Τύπο της περιόδου, ωστόσο διατρέχει υπογείως μεγάλο μέρος της δημοσιογραφικής αφήγησης. Η προσέγγιση με την Κίνα παρουσιάζεται συστηματικά ως ένδειξη διπλωματικής ωριμότητας και ικανότητας προσαρμογής στις διεθνείς εξελίξεις. Με τον τρόπο αυτό, η ελληνική κυβέρνηση εμφανίζεται ως φορέας ρεαλιστικής και υπεύθυνης εξωτερικής πολιτικής, παρά τον αυταρχικό χαρακτήρα της στο εσωτερικό.

Στα δημοσιεύματα που ακολούθησαν την αποκατάσταση των σχέσεων, παρατηρείται μια σαφής προσπάθεια ένταξης της ελληνικής απόφασης σε ένα διεθνές συλλογικό πλαίσιο. Ο ελληνικός Τύπος τονίζει επανειλημμένα ότι η αναγνώριση της Κίνας δεν

αποτελεί ελληνική ιδιαιτερότητα, αλλά μέρος μιας γενικευμένης διεθνούς τάσης. Η επίκληση του γεγονότος ότι «πλειάδα κρατών» έχει ήδη προχωρήσει σε αντίστοιχες κινήσεις λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός αποφόρτισης της απόφασης και ταυτόχρονα ως εργαλείο νομιμοποίησης.⁷⁸

Ιδιαίτερη βαρύτητα αποδίδεται στη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών. Η ελληνική απόφαση παρουσιάζεται συχνά ως απολύτως ευθυγραμμισμένη με την αμερικανική πολιτική, γεγονός που ενισχύει την εικόνα της Ελλάδας ως αξιόπιστου συμμάχου του δυτικού κόσμου. Στον ελληνικό Τύπο, η συμμαχική αυτή ευθυγράμμιση λειτουργεί ως έμμεση πιστοποίηση της ορθότητας της επιλογής και, κατ' επέκταση, της διεθνούς υπευθυνότητας του καθεστώτος.⁷⁹

Η προσέγγιση με την Κίνα αξιοποιείται επίσης για την προβολή μιας εικόνας πολυδιάστατης εξωτερικής πολιτικής. Χωρίς να αμφισβητείται η βασική ένταξη της Ελλάδας στο δυτικό στρατόπεδο, ο Τύπος αφήνει να διαφανεί ότι η χώρα είναι σε θέση να διατηρεί σχέσεις και με κράτη εκτός του στενού πλαισίου των παραδοσιακών συμμάχων της. Η εικόνα αυτή λειτουργεί ενισχυτικά για τη διεθνή θέση της Ελλάδας, παρουσιάζοντάς την ως κράτος με διπλωματική ευελιξία και διεθνή εμπέλεια.

Παράλληλα, η ελληνοκινεζική προσέγγιση προβάλλεται ως στοιχείο κανονικότητας. Στα δημοσιεύματα της περιόδου, η αποκατάσταση των σχέσεων παρουσιάζεται ως τυπική διπλωματική διαδικασία, ανάλογη με εκείνες άλλων κρατών. Η επιλογή αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς συμβάλλει στην αποσύνδεση της εξωτερικής πολιτικής από το ζήτημα της εσωτερικής πολιτικής νομιμοποίησης. Η Ελλάδα εμφανίζεται ως «κανονικό» κράτος στο διεθνές σύστημα, ανεξαρτήτως του πολιτεύματός της.

Η προσπάθεια διεθνούς νομιμοποίησης γίνεται εμφανής και μέσω της γλώσσας που χρησιμοποιείται για να περιγραφεί ο ρόλος της Ελλάδας. Όροι όπως «υπεύθυνη στάση», «ψύχραιμη πολιτική» και «σεβασμός στις διεθνείς εξελίξεις» επανέρχονται με αξιοσημείωτη συχνότητα. Η επανάληψη αυτών των εκφράσεων δεν είναι τυχαία, διότι συγκροτεί μια εικόνα κρατικής σοβαρότητας που αντισταθμίζει, σε επίπεδο λόγου, την αρνητική εικόνα του καθεστώτος σε άλλους τομείς.⁸⁰

⁷⁸ Βήμα, διεθνείς αναλύσεις, Μάρτιος–Απρίλιος 1972.

⁷⁹ Ελεύθερος Κόσμος, κύρια άρθρα για τη συμμαχική πολιτική, 1972.

⁸⁰ Θεόδωρος Κουλουμπής, σελ. 180–190.

Η διεθνής νομιμοποίηση δεν αφορά μόνο το εξωτερικό ακροατήριο, αλλά και το εσωτερικό. Μέσω του Τύπου, η ελληνική κοινή γνώμη καλείται να αντιληφθεί την εξωτερική πολιτική της δικτατορίας ως επιτυχημένη και αναγνωρισμένη διεθνώς. Η αποκατάσταση των σχέσεων με την Κίνα παρουσιάζεται ως απόδειξη ότι η Ελλάδα δεν είναι απομονωμένη και ότι η κυβέρνησή της χαίρει διεθνούς αποδοχής. Η λειτουργία αυτή είναι κρίσιμη για τη διατήρηση της εσωτερικής νομιμοποίησης του καθεστώτος.

Αξιοσημείωτο είναι ότι η προβολή της διεθνούς νομιμοποίησης επιτυγχάνεται χωρίς καμία αναφορά στις ιδεολογικές αντιφάσεις της επιλογής. Ο αντικομμουνιστικός χαρακτήρας της δικτατορίας δεν τίθεται σε αντιπαράθεση με την προσέγγιση ενός κομμουνιστικού κράτους. Αντιθέτως, η ιδεολογία αποσύρεται από το προσκήνιο και αντικαθίσταται από τον λόγο περί ρεαλισμού και διεθνούς κανονικότητας. Η σιωπή αυτή λειτουργεί ως βασικό εργαλείο ιδεολογικής εξομάλυνσης.

Η ελληνοκινεζική προσέγγιση επιτρέπει, τέλος, στο καθεστώς να ενταχθεί έμμεσα στη νέα φάση του Ψυχρού Πολέμου, που χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερη ευελιξία και πολυπλοκότητα. Μέσα από τον Τύπο, η Ελλάδα παρουσιάζεται ως κράτος που κατανοεί τις μεταβολές του διεθνούς συστήματος και προσαρμόζεται σε αυτές. Η εικόνα αυτή ενισχύει την προσπάθεια του καθεστώτος να εμφανιστεί ως σύγχρονος και αποτελεσματικός διαχειριστής της εξωτερικής πολιτικής.⁸¹

Συνολικά, η ανάλυση της ελληνοκινεζικής προσέγγισης ως στοιχείου διεθνούς νομιμοποίησης αποκαλύπτει τον σύνθετο ρόλο του ελληνικού Τύπου. Ο Τύπος δεν περιορίζεται στην απλή καταγραφή των γεγονότων, αλλά συμβάλλει ενεργά στη διαμόρφωση ενός αφηγήματος που ενισχύει τη διεθνή εικόνα του καθεστώτος. Μέσα από τη γλώσσα, τις εμφάνσεις και τις αποσιωπήσεις, η προσέγγιση με την Κίνα μετατρέπεται σε τεκμήριο διπλωματικής κανονικότητας και διεθνούς αποδοχής. Η λειτουργία αυτή είναι καθοριστική για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ εξωτερικής πολιτικής, Τύπου και αυταρχικής εξουσίας στην Ελλάδα των αρχών της δεκαετίας του 1970.

5.4 Όρια, αντιφάσεις και σιωπές στον ελληνικό Τύπο.

---

⁸¹ Odd Arne Westad, *σελ.* 410–420.

Η ανάλυση της ελληνοκινεζικής προσέγγισης μέσα από τον ελληνικό Τύπο δεν μπορεί να ολοκληρωθεί χωρίς την εξέταση των ορίων, των αντιφάσεων και, κυρίως των σιωπών που τη συνοδεύουν. Οι σιωπές αυτές δεν αποτελούν απλώς αποτέλεσμα λογοκρισίας ή έλλειψης πληροφόρησης, αλλά συνιστούν ενεργό στοιχείο της δημοσιογραφικής και πολιτικής διαχείρισης της πραγματικότητας. Μέσα από όσα δεν λέγονται άμεσα, αποκαλύπτεται ο μηχανισμός προσαρμογής ενός αυταρχικού καθεστώτος σε μια διεθνή μεταβολή που έθετε υπό αμφισβήτηση τον ιδεολογικό του πυρήνα.

Το πρώτο και πιο εμφανές όριο αφορά την απουσία ανοιχτής ιδεολογικής συζήτησης. Παρά το γεγονός ότι η προσέγγιση με τη Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας συνιστούσε σαφή απόκλιση από τον παραδοσιακό αντικομμουνιστικό λόγο της δικτατορίας, ο ελληνικός Τύπος αποφεύγει συστηματικά να θέσει το ζήτημα σε ιδεολογικούς όρους. Δεν διατυπώνεται σχεδόν ποτέ το ερώτημα πώς ένα καθεστώς που αυτοπροσδιοριζόταν ως προμαχώνας κατά του κομμουνισμού μπορεί να αποκαθιστά σχέσεις με ένα κομμουνιστικό κράτος. Η απουσία αυτή δεν είναι τυχαία, αλλά αποτελεί βασικό μηχανισμό αποφόρτισης της αντίφασης.⁸²

Στενά συνδεδεμένη με αυτή τη σιωπή είναι η αποφυγή οποιασδήποτε αναδρομικής αξιολόγησης της προηγούμενης στάσης του Τύπου απέναντι στην Κίνα. Οι εφημερίδες δεν αναστοχάζονται τον τρόπο με τον οποίο παρουσίαζαν την Κίνα πριν το 1971, ούτε αναγνωρίζουν ρητά τη μεταβολή του λόγου τους. Η μετάβαση από την εικόνα της «κομμουνιστικής απειλής» στην εικόνα του «ρεαλιστικού συνομιλητή» πραγματοποιείται χωρίς ενδιάμεση φάση αυτοκριτικής ή εξήγησης. Η σιωπή αυτή λειτουργεί ως μηχανισμός συνέχειας ότι το παρελθόν απλώς παρακάμπτεται.⁸³

Ένα δεύτερο όριο αφορά τη σχέση μεταξύ εθνικής πολιτικής βούλησης και διεθνούς καταναγκασμού. Στον ελληνικό Τύπο, η ελληνοκινεζική προσέγγιση παρουσιάζεται σχεδόν αποκλειστικά ως αποτέλεσμα εξωτερικών παραγόντων. Συγκεκριμένα, της ένταξης της Κίνας στον ΟΗΕ, της πολιτικής των Ηνωμένων Πολιτειών και της γενικότερης μεταβολής του διεθνούς συστήματος. Με τον τρόπο αυτό, η ελληνική κυβέρνηση εμφανίζεται περισσότερο ως παθητικός αποδέκτης εξελίξεων παρά ως ενεργός δρών. Η παρουσίαση αυτή περιορίζει τον χώρο για πολιτική ευθύνη και

---

⁸² Βήμα, αναλύσεις διεθνούς πολιτικής, 1971–1972.

⁸³ Ελεύθερος Κόσμος, κύρια άρθρα, 1971–1972.

ταυτόχρονα προστατεύει το καθεστώς από την κριτική ότι προέβη σε συνειδητή ιδεολογική στροφή.

Η επιλογή αυτή δημιουργεί μια εσωτερική αντίφαση στον λόγο του Τύπου. Από τη μία πλευρά, η κυβέρνηση παρουσιάζεται ως ικανή, ψύχραιμη και διορατική. Από την άλλη, οι κρίσιμες αποφάσεις της εμφανίζονται ως αναγκαστικές και επιβεβλημένες από το διεθνές περιβάλλον. Η αντίφαση αυτή δεν επιλύεται, αλλά συγκαλύπτεται μέσω της επίκλησης της «διεθνούς αναγκαιότητας». Ο όρος λειτουργεί ως ρητορικό καταφύγιο, ικανό να συνδυάσει την εικόνα της υπευθυνότητας με την αποποίηση της πολιτικής επιλογής.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική είναι η σιωπή γύρω από το ζήτημα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Την ίδια περίοδο που η Ελλάδα αποκαθιστά σχέσεις με την Κίνα, το καθεστώς της 21ης Απριλίου δέχεται έντονη διεθνή κριτική για τις εσωτερικές του πρακτικές. Ο ελληνικός Τύπος δεν επιχειρεί να συνδέσει τις δύο πραγματικότητες, ούτε να αξιοποιήσει τη στροφή της διεθνούς πολιτικής προς τον «ρεαλισμό» ως επιχείρημα υπέρ μιας γενικότερης χαλάρωσης της κριτικής. Αντιθέτως, το ζήτημα των δικαιωμάτων απουσιάζει σχεδόν πλήρως από τη σχετική αρθρογραφία, γεγονός που υποδηλώνει τη συνειδητή αποσύνδεση της εξωτερικής από την εσωτερική πολιτική.

Ένα ακόμη όριο αφορά την κοινωνική διάσταση της πρόσληψης. Ο ελληνικός Τύπος δεν επιχειρεί να διερευνήσει πώς αντιλαμβάνεται η ελληνική κοινωνία την προσέγγιση με την Κίνα, ούτε να καταγράψει πιθανές αντιδράσεις ή προβληματισμούς. Η απουσία αυτή αντανακλά τόσο τις συνθήκες λογοκρισίας όσο και την κυρίαρχη αντίληψη του Τύπου ως μηχανισμού καθοδήγησης και όχι διαλόγου. Η κοινωνία εμφανίζεται σιωπηρή και ομοιογενής, στοιχείο που ενισχύει την εικόνα της καθολικής αποδοχής.

Παράλληλα, παρατηρείται μια σιωπή ως προς τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της ελληνοκινεζικής προσέγγισης. Οι αναφορές σε οικονομικές ή εμπορικές προοπτικές παραμένουν γενικές και αόριστες, χωρίς συγκεκριμένες αναλύσεις ή εκτιμήσεις. Ο Τύπος αποφεύγει να δεσμευτεί σε προβλέψεις ή να εξετάσει ενδεχόμενες δυσκολίες, περιοριζόμενος σε μια αισιόδοξη αλλά ασαφή ρητορική. Η επιλογή αυτή ενισχύει την εικόνα της απόφασης ως ασφαλής και χωρίς κόστος.

Οι αντιφάσεις αυτές δεν οδηγούν σε κρίση λόγου, αλλά ενσωματώνονται σε ένα ευρύτερο σχήμα κανονικότητας. Ο ελληνικός Τύπος καταφέρνει να παρουσιάσει την προσέγγιση με την Κίνα ως συμβατή με τον αντικομμουνιστικό χαρακτήρα του

καθεστώτος, ακριβώς επειδή αποφεύγει να τη θέσει σε ιδεολογικούς όρους. Η ιδεολογία δεν αναθεωρείται, αλλά παρακάμπτεται. Με τον τρόπο αυτό, ο λόγος αποκτά ευελιξία χωρίς να χάνει τη συνοχή του.

Η εξέταση των ορίων και των σιωπών αναδεικνύει τον Τύπο όχι ως παθητικό δέκτη λογοκρισίας, αλλά ως ενεργό συνεργάτη στην διαμόρφωση της πολιτικής πραγματικότητας. Οι δημοσιογραφικές επιλογές, τι προβάλλεται, τι υποβαθμίζεται και τι αποσιωπάται, συγκροτούν ένα πλαίσιο μέσα στο οποίο η ελληνοκινεζική προσέγγιση γίνεται πολιτικά αποδεκτή. Η λειτουργία αυτή είναι ιδιαίτερα σημαντική σε ένα αυταρχικό καθεστώς, όπου η δημόσια συζήτηση δεν μπορεί να αναπτυχθεί ελεύθερα.

Συνολικά, τα όρια, οι αντιφάσεις και οι σιωπές του ελληνικού Τύπου γύρω από την ελληνοκινεζική προσέγγιση επιβεβαιώνουν ότι η μετάβαση από τον αντικομμουνισμό στον «ρεαλισμό» δεν υπήρξε γραμμική ή διαφανής. Αντιθέτως, αποτέλεσε προϊόν προσεκτικής διαχείρισης του λόγου, στην οποία η αποφυγή της ιδεολογικής σύγκρουσης υπήρξε κεντρική στρατηγική.

Συμπεράσματα.

Η παρούσα διπλωματική εργασία επιδίωξε να αναλύσει τον ρόλο του ελληνικού Τύπου στη διαμόρφωση και νομιμοποίηση της προσέγγισης μεταξύ της Ελλάδας και της Λαϊκής Δημοκρατίας της Κίνας το 1972, στο πλαίσιο των ευρύτερων διεθνών μεταβολών του ύστερου Ψυχρού Πολέμου. Κεντρικός άξονας της έρευνας υπήρξε η υπόθεση ότι ο Τύπος δεν λειτούργησε απλώς ως παθητικός αναμεταδότης διεθνών εξελίξεων, αλλά ως ενεργός μηχανισμός ερμηνείας, προσαρμογής και ιδεολογικής διαχείρισης μιας πολιτικά και ιδεολογικά αντιφατικής στροφής της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής.

Η ανάλυση του διεθνούς πλαισίου κατέδειξε ότι η σινοαμερικανική προσέγγιση των ετών 1971–1972 και η ένταξη της Κίνας στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών δεν αποτέλεσαν μεμονωμένα γεγονότα, αλλά εντάχθηκαν σε μια βαθύτερη διαδικασία μετάβασης του Ψυχρού Πολέμου, από τον αυστηρό διπολισμό προς μια πιο σύνθετη

και ευέλικτη διεθνή δομή. Η πολιτική της ύφεσης, η αναγνώριση της πολλαπλότητας των δρώντων και η προτεραιοποίηση του στρατηγικού ρεαλισμού έναντι της ιδεολογικής ακαμψίας δημιούργησαν ένα νέο περιβάλλον, στο οποίο ακόμη και αυστηρά αντικομμουνιστικά καθεστώτα όφειλαν να προσαρμοστούν.

Στο πλαίσιο αυτό, η Ελλάδα της δικτατορίας βρέθηκε αντιμέτωπη με μια διττή πρόκληση. Από τη μία πλευρά, το καθεστώς της 21ης Απριλίου είχε οικοδομήσει τη νομιμοποίησή του στον έντονο αντικομμουνισμό και στην απόλυτη ευθυγράμμιση με το δυτικό στρατόπεδο. Από την άλλη, οι διεθνείς εξελίξεις καθιστούσαν σαφές ότι η πλήρης απομόνωση της Κίνας δεν ήταν πλέον βιώσιμη επιλογή. Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων δεν υπήρξε, επομένως, προϊόν ιδεολογικής μεταστροφής, αλλά αποτέλεσμα στρατηγικής προσαρμογής σε ένα μεταβαλλόμενο διεθνές σύστημα.

Η συμβολή του ελληνικού Τύπου σε αυτή τη διαδικασία αποδείχθηκε καθοριστική. Όπως ανέδειξε η ανάλυση των πηγών, ο Τύπος λειτούργησε ως βασικός διαμεσολαβητής μεταξύ διεθνούς πολιτικής και εσωτερικού πολιτικού πεδίου. Μέσα από την επιλογή θεμάτων, τη γλώσσα, την ιεράρχηση των ειδήσεων και κυρίως τις σιωπές του, συνέβαλε ενεργά στη μετατροπή μιας δυνητικά αποσταθεροποιητικής εξέλιξης σε πράξη κανονικότητας.

Ιδιαίτερη σημασία έχει η σταδιακή μεταβολή της εικόνας της Κίνας στον ελληνικό Τύπο. Πριν το 1971, η Κίνα παρουσιαζόταν κατά κανόνα ως αφηρημένος ιδεολογικός εχθρός, ενταγμένος σε έναν μονολιθικό «κομμουνιστικό κόσμο». Η απουσία αναλυτικής προσέγγισης και η χρήση φορτισμένης γλώσσας ενίσχυαν την εικόνα της απειλής και ευθυγραμμίζονταν με τον αντικομμουνιστικό λόγο του καθεστώτος. Μετά την ένταξη της Κίνας στον ΟΗΕ και, κυρίως, μετά τη σινοαμερικανική προσέγγιση, η εικόνα αυτή μετασηματίστηκε ριζικά.

Η μεταβολή δεν υπήρξε απότομη ούτε ρητά δηλωμένη. Αντιθέτως, πραγματοποιήθηκε μέσω μιας διαδικασίας αποϊδεολογικοποίησης και θεσμικής αναπλαισίωσης. Η Κίνα άρχισε να παρουσιάζεται ως διεθνής πραγματικότητα, ως κράτος με το οποίο οι μεγάλες δυνάμεις διαπραγματεύονται και συνεργάζονται. Η αλλαγή της ορολογίας από την «κόκκινη Κίνα» στη «Λαϊκή Δημοκρατία της Κίνας», και η αύξηση των αναλυτικών δημοσιευμάτων για τη διεθνή της θέση συνιστούν σαφή τεκμήρια αυτής της μετατόπισης.

Κεντρικό ρόλο στη διαδικασία αυτή διαδραμάτισε ο λόγος περί «ρεαλισμού» και «διεθνούς αναγκαιότητας». Οι έννοιες αυτές λειτούργησαν ως ερμηνευτικά εργαλεία που επέτρεψαν την απορρόφηση της ιδεολογικής αντίφασης χωρίς την ανάγκη ανοιχτής αναθεώρησης του αντικομμουνιστικού αφηγήματος. Ο ρεαλισμός παρουσιαζόταν ως υπεύθυνη στάση, ενώ η διεθνής αναγκαιότητα ως εξωτερικός καταναγκασμός. Με τον τρόπο αυτό, η προσέγγιση με την Κίνα μετατράπηκε από πολιτική επιλογή σε σχεδόν αναπόφευκτη εξέλιξη.

Η αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων το 1972 αποτέλεσε το επιστέγασμα αυτής της διαδικασίας. Όπως έδειξε η ανάλυση της σχετικής αρθρογραφίας, ο ελληνικός Τύπος αντιμετώπισε το γεγονός με εμφανή ψυχραιμία και περιορισμένη προβολή. Η αποφυγή δραματοποιήσεων και η έμφαση στη θεσμική διάσταση της απόφασης συνέβαλαν στην αποδοχή της. Η στροφή προς την Κίνα παρουσιάστηκε ως τυπική διπλωματική πράξη, ανάλογη με εκείνες άλλων κρατών, και όχι ως ιδεολογική τομή.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτική υπήρξε η απουσία ανοιχτών αντιδράσεων ή κριτικών στον Τύπο. Η απουσία αυτή δεν μπορεί να ερμηνευθεί αποκλειστικά ως αποτέλεσμα λογοκρισίας. Αντιθέτως, αντανακλά την επιτυχία της προηγούμενης ιδεολογικής προετοιμασίας. Ο λόγος περί ρεαλισμού είχε ήδη διαμορφώσει ένα πλαίσιο εντός του οποίου η προσέγγιση με την Κίνα γινόταν αντιληπτή ως αυτονόητη και αναμενόμενη.

Η ελληνοκινεζική προσέγγιση αξιοποιήθηκε, επιπλέον, ως στοιχείο διεθνούς νομιμοποίησης της δικτατορίας. Μέσα από τον Τύπο, η ελληνική κυβέρνηση παρουσιάστηκε ως υπεύθυνος και προσαρμοστικός διεθνής δρών, ικανός να παρακολουθεί και να ενσωματώνει τις διεθνείς εξελίξεις. Η ευθυγράμμιση με τη στάση των Ηνωμένων Πολιτειών προβλήθηκε ως βασικό επιχείρημα ορθότητας, ενισχύοντας την εικόνα της Ελλάδας ως αξιόπιστου συμμάχου του δυτικού κόσμου.

Η διεθνής νομιμοποίηση, ωστόσο, δεν αφορούσε μόνο το εξωτερικό ακροατήριο. Αφορούσε και την εσωτερική πολιτική λειτουργία του καθεστώτος. Η παρουσίαση της εξωτερικής πολιτικής ως επιτυχημένης και διεθνώς αποδεκτής λειτουργούσε αντισταθμιστικά απέναντι στην εσωτερική έλλειψη δημοκρατικής νομιμοποίησης. Ο Τύπος, με τον τρόπο αυτό, συνέβαλε όχι μόνο στη διαχείριση μιας συγκεκριμένης διπλωματικής επιλογής, αλλά και στη συνολικότερη σταθεροποίηση του καθεστώτος σε επίπεδο λόγου.

Ιδιαίτερη ερμηνευτική αξία έχουν τα όρια και οι σιωπές που ανέδειξε η έρευνα. Η απουσία ιδεολογικού διαλόγου, η έλλειψη αναδρομικής αυτοκριτικής για την προηγούμενη στάση απέναντι στην Κίνα, η αποφυγή σύνδεσης της εξωτερικής πολιτικής με ζητήματα ανθρωπίνων δικαιωμάτων και η σιωπή γύρω από τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της προσέγγισης συνιστούν ενδεικτικά στοιχεία της λειτουργίας του Τύπου υπό αυταρχικές συνθήκες. Οι σιωπές αυτές δεν είναι απλώς κενά, αλλά ενεργά στοιχεία της πολιτικής επικοινωνίας.

Η ανάλυση κατέδειξε, επομένως, ότι ο ελληνικός Τύπος της περιόδου δεν μπορεί να ιδωθεί αποκλειστικά ως θύμα λογοκρισίας. Παρά τους περιορισμούς, ανέπτυξε έναν λόγο προσαρμοστικό και λειτουργικό, ικανό να ενσωματώνει διεθνείς μεταβολές χωρίς να διαρρηγγύνει το καθεστωτικό αφήγημα. Η λειτουργία αυτή αναδεικνύει τον Τύπο ως κρίσιμο παράγοντα στη μελέτη της εξωτερικής πολιτικής αυταρχικών καθεστώτων.

Σε επίπεδο ιστοριογραφικής συμβολής, η εργασία αυτή επιχειρεί να γεφυρώσει την ιστορία των διεθνών σχέσεων με την ιστορία του Τύπου και του πολιτικού λόγου. Μέσα από τη συστηματική ανάλυση πρωτογενών δημοσιογραφικών πηγών, αναδεικνύεται ο τρόπος με τον οποίο διεθνείς εξελίξεις μεταφράζονται, ερμηνεύονται και καθίστανται πολιτικά λειτουργικές στο εσωτερικό ενός κράτους. Η περίπτωση της ελληνοκινεζικής προσέγγισης το 1972 προσφέρει ένα ιδιαίτερα γόνιμο παράδειγμα αυτής της διαδικασίας.

Παράλληλα, υπογραμμίζεται η σημασία της χρονικής συγκυρίας. Η προσέγγιση με την Κίνα δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί ούτε να γίνει αποδεκτή με τον ίδιο τρόπο λίγα χρόνια νωρίτερα. Η μετάβαση του Ψυχρού Πολέμου σε μια φάση μεγαλύτερης ευελιξίας αποτέλεσε τον αναγκαίο όρο για την ιδεολογική αναπλαισίωση που ανέλαβε να επιτελέσει ο Τύπος.

Τέλος, η έρευνα αυτή ανοίγει δρόμους για περαιτέρω μελέτη. Μια συγκριτική προσέγγιση με άλλες χώρες του δυτικού στρατοπέδου ή με άλλα αυταρχικά καθεστάτα θα μπορούσε να φωτίσει περαιτέρω τον ρόλο του Τύπου στη διαχείριση παρόμοιων ιδεολογικών μεταβάσεων. Επίσης, η σύγκριση με τη μεταπολιτευτική περίοδο θα επέτρεπε την εξέταση της συνέχειας ή της ρήξης στον τρόπο με τον οποίο ο ελληνικός Τύπος προσεγγίζει την Κίνα και γενικότερα τις διεθνείς σχέσεις.

Συμπερασματικά, καταδείχθηκε ότι η προσέγγιση Ελλάδας–Κίνας το 1972 δεν μπορεί να γίνει κατανοητή αποκλειστικά ως διπλωματικό γεγονός. Αποτελεί

ταυτόχρονα φαινόμενο πολιτικού λόγου, ιδεολογικής προσαρμογής και επικοινωνιακής διαχείρισης. Ο ελληνικός Τύπος υπήρξε κεντρικός φορέας αυτής της διαδικασίας, συμβάλλοντας αποφασιστικά στη νομιμοποίηση μιας επιλογής που, υπό διαφορετικές συνθήκες, θα μπορούσε να έχει προκαλέσει σοβαρές ιδεολογικές εντάσεις. Με τον τρόπο αυτό, η εργασία επιβεβαιώνει τη σημασία της μελέτης του Τύπου ως αναπόσπαστου στοιχείου της πολιτικής και διπλωματικής ιστορίας του 20ού αιώνα.

Βιβλιογραφία

A. Πρωτογενείς Πηγές:

-Το Βήμα, φύλλα ετών 1971–1972.

Διεθνείς αναλύσεις, άρθρα γνώμης και πολιτικά σχόλια για τη διεθνή συγκυρία, τη μεταβολή της αμερικανικής στρατηγικής έναντι της Κίνας και τις επιπτώσεις τους στην ελληνική εξωτερική πολιτική.

-Ελεύθερος Κόσμος, φύλλα ετών 1971–1972.

Άρθρα και σχόλια για τη διεθνή πολιτική, τη σινοαμερικανική προσέγγιση και την αποκατάσταση των ελληνοκινεζικών σχέσεων, στο πλαίσιο του επίσημου και φιλοκαθεστωτικού λόγου της περιόδου.

-Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.

General Assembly Resolution 2758 (XXVI): Question of the Representation of China. 25 October 1971. <https://digitallibrary.un.org/record/192054?ln=&v=pdf>

-United Nations General Assembly.

Official Records, 26th Session, Plenary Meetings and Debates on the representation of China, 1971. <https://digitallibrary.un.org/record/720389>.

B. Δευτερογενείς Πηγές:

- Θεόδωρος Κουλουμπής, Η ελληνική εξωτερική πολιτική. Αθήνα: Παπαζήση, 2003.
- Σπύρος Λιναρδάτος, Η ελληνική τραγωδία 1967–1974. Αθήνα: Παπαζήση, 1977.
- Odd Arne Westad, The Cold War: A New History. London: Penguin, 2017.
- Odd Arne Westad, The Global Cold War. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.
- John Lewis Gaddis, The Cold War. London: Penguin, 2005.
- Margaret MacMillan, Nixon and Mao. New York: Random House, 2007.
- Henry Kissinger, On China. New York: Penguin, 2011.
- Chen Jian, Mao's China and the Cold War. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2001.
- Lorenz M. Lüthi, The Sino-Soviet Split. Princeton: Princeton University Press, 2008.
- Jeremy Friedman, Shadow Cold War. Chapel Hill: University of North Carolina Press, 2015.
- Samuel S. Kim, China and the World. Boulder: Westview Press, 1984.